

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра економічної політики та сталого розвитку

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

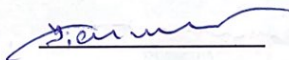
на тему: «Фінансово-бюджетна спроможність територіальних
громад»

Здобувача вищої освіти
другого (магістерського)
рівня II курсу, групи
ЕМРМ-22-1 спеціальності
051 «Економіка» освітньо-
професійної програми
«Економіка міста та
регіону»

Охмуш А.І.

Науковий керівник

Максименко І.А.
к.філос.н., доцент

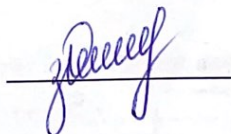
Керівник освітньо-
професійної програми

Скорик М.О.
к.е.н., доцент

Допущено до захисту рішенням кафедри економічної політики та сталого
розвитку протокол від «26» 01 2024 № 6

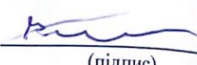
Завідувач кафедри

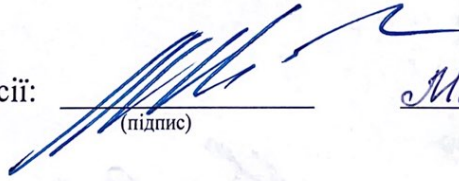
Скорик М.О.
к.е.н., доцент

Ірпінь 2024

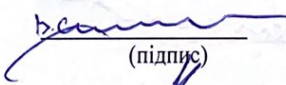
Реєстрація № 8 22. 01. 24.
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 26. 01. 24.
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 85 02. 02. 24
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: Маркешин О. І.
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: Талішук М. М.
(підпис) (ініціали, прізвище)

 Максименко І. А.
(підпис) (ініціали, прізвище)

 Жорж М. А.
(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1. Зміст кваліфікаційної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	26		<i>[Signature]</i>
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	9		<i>[Signature]</i>
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		<i>[Signature]</i>
4. Рецензент	від 0 до 5	5		<i>[Signature]</i>
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	45		<i>[Signature]</i>
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	10		<i>[Signature]</i>
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	—		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	40		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	85		<i>[Signature]</i>

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підписи)
85	B	4	02.02.24	<i>[Signatures]</i>

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	B	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	EX	2 (незадовільно)

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра економічної політики
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітньо-професійна програма «Економіка міста та регіону»

Затверджую
Завідувач кафедри економічної політики
23.10.2022 Н.П. Мацелюх

**Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти**

Охмушу Анатолію Івановичу

1. Тема кваліфікаційної роботи Фінансово-бюджетна спроможність територіальних громад

Затверджена наказом ректора від 30.11.2022р. № 1254

2. Строк здачі закінченої роботи 19.01.2024 р.

3. Цільова установка обґрунтувати теоретико-методологічних та науково-методичних засад функціонування системи фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Мета роботи, обґрунтування теоретико-методологічних та науково-методичних засад функціонування системи фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Об'єкт дослідження процеси та механізми фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Предметом дослідження теоретико-методологічні засади, методичні підходи та прикладні аспекти удосконалення системи фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

База дослідження територіальні громади Львівської області.

4. Вихідні дані до роботи законодавчі та нормативно-правові акти, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали міжнародних конференцій, інтернет-ресурси.

5. Перелік графічного матеріалу 4 таблиці, дев'ять рисунків.

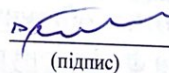
6. Зміст кваліфікаційної роботи: теоретичні засади формування спроможності територіальних громад; фінансово-бюджетні домінанти у стимулюванні соціально-економічного розвитку територіальних громад; аналіз фінансово-бюджетну спроможність територіальних громад Львівської області; оцінка фінансово-бюджетні механізми й міжбюджетні відносини територіальних громад; напрями забезпечення фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад України в умовах воєнного стану.

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактич
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел і складання плану роботи	До 23.10.2022	
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання керівнику	До 14.04.2023	
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання керівнику	До 29.06.2023	
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання керівнику	До 23.11.2023	
5.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	До 19.01.2024	
6.	Перевірка на плагіат та отримання відгуку керівника роботи	До 22.01.2024	
7.	Попередній захист	24.01.2024	
8.	Допуск роботи зав. кафедрою до захисту	26.01.2024	
9.	Захист роботи	02.02.2024	

8. Дата видачі завдання 23.10.2022

9. Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

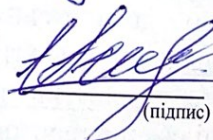
Максименко І.А.
(прізвище, ініціали)

10. Керівник освітньо-
професійної програми

(підпис)

Скорик М.Д.
(прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав
здобувач вищої освіти

(підпис)

Охмуш А.І.
(прізвище, ініціал)

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи: «Фінансово-бюджетна спроможність територіальних громад»

Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних та науково-методичних засад функціонування системи фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Завданнями роботи є:

- охарактеризувати теоретичні засади формування спроможності територіальних громад;
- визначити фінансово-бюджетні домінанти у стимулюванні соціально-економічного розвитку територіальних громад;
- проаналізувати фінансово-бюджетну спроможність територіальних громад Львівської області;
- оцінити фінансово-бюджетні механізми й міжбюджетні відносини територіальних громад;
- обґрунтувати напрями забезпечення фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад України в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є процеси та механізми фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи та прикладні аспекти удосконалення системи фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

База дослідження територіальні громади Львівської області.

За результатами дослідження поглибленні теоретико-методологічні й науково-методичні засади, обґрунтуванні напрямів та механізмів удосконалення системи фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Результати дослідження можуть бути використані у роботі державних органів державної та органів місцевої влади.

Кваліфікаційна робота містить 58 сторінок, 4 таблиці, 9 рисунків, список використаних джерел з 55 найменувань, 1 додаток.

Ключові слова: територіальна громада, фінансово-бюджетна спроможність, фінансово-бюджетні механізми, міжбюджетні відносини, економічний розвиток.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2023.

Рік захисту роботи 2024.

ABSTRACT

The topic of the qualification work: «Financial and budgetary capacity of territorial communities»

The purpose of the work is to substantiate the theoretical-methodological and scientific-methodical foundations of the functioning of the system of financial and budgetary capacity of territorial communities.

The tasks of the work are:

- to characterize the theoretical foundations of the formation of the capacity of territorial communities;
- to determine the financial and budgetary dominants in stimulating the socio-economic development of territorial communities;
- to analyze the financial and budgetary capacity of territorial communities of Lviv region;
- evaluate financial and budgetary mechanisms and inter-budgetary relations of territorial communities;
- to justify directions for ensuring the financial and budgetary capacity of territorial communities of Ukraine under martial law conditions.

The object of the study is the processes and mechanisms of the financial and budgetary capacity of territorial communities.

The subject of the research is theoretical and methodological principles, methodological approaches and applied aspects of improving the system of financial and budgetary capacity of territorial communities.

Research base of territorial communities of Lviv region.

Based on the results of the research, the theoretical-methodological and scientific-methodical foundations, substantiation of directions and mechanisms for improving the system of financial and budgetary capacity of territorial communities were deepened.

The results of the research can be used in the work of state and local authorities.

The qualification work contains 58 pages, 4 tables, 9 figures, a list of used sources with 55 names, 1 appendix.

Keywords: territorial community, financial and budgetary capacity, financial and budgetary mechanisms, inter-budgetary relations, economic development.

The year of performance of qualification work is 2023.

The year of job protection is 2024.

Факультет податкової справи, обліку та аудиту

Кафедра економічної політики та сталого розвитку

Довідка про перевірку на плагіат

№ п/п		
1.	П.І.П. автора роботи	Охмуш Анатолій Іванович
2.	Група	ЕМРМ-22-1
3.	П.І.П. наукового керівника	Максименко І.А., к.філос.н., доцент
4.	Тип роботи, що перевіряється (курсова, дипломна робота (проект))	Кваліфікаційна робота
5.	Назва роботи, що перевіряється	Фінансово-бюджетна спроможність територіальних громад
6.	Рік написання роботи	2022/2024р.
7.	За результатом перевірки оригінальний текст в роботі складає (%)	90,97%
8.	Іншим процентам відповідають (пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним)	Посилання 16% Цитат 1,34%

19.01.2024р.

Відповідальна особа

Теліщук М.М.
(П.І.Б.)

(підпис)

РЕЦЕНЗІЯ

на випускню кваліфікаційну (дипломну) роботу
здобувача вищої освіти Державного податкового університету
другого (магістерського) рівня

факультету податкової справи, обліку та аудиту, групи ЕМРМ-22-1

Охмуша Анатолія Івановича

на тему: “Фінансово-бюджетна спроможність територіальних громад”
за спеціальністю 051 «Економіка», ОПП «Економіка міста та регіону»

Актуальність теми. Формування спроможної територіальної громади – це створення належних умов для органів місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання місцевого значення шляхом наділення територіальних громад більшими ресурсами та мобілізації внутрішніх резервів. Лише спроможна територіальна громада може накопичувати необхідні ресурси для ефективного і якісного надання суспільних послуг населенню. У зв’язку з цим, стає актуальним розгляд питань теоретико-прикладних засад функціонування територіальних громад, зокрема визначення критеріїв досягнення їх спроможності, суб’єктної приналежності та елементів функціональної спроможності.

Умови воєнного стану, в яких перебуває наша країна, посилюють актуальність дослідження спроможності територіальних громад. Зважаючи на ці обставини, важливо налагодити ефективну взаємодію між центральними органами державної влади та місцевим самоврядуванням з урахуванням принципу субсидіарності. У таких умовах, важливим і актуальним є визначення пріоритетних завдань, які мають покладатися на органи місцевого самоврядування територіальних громад щодо забезпечення спроможності територіальних громад в цілому і економічної спроможності зокрема. Це допоможе забезпечити максимальну ефективність в управлінні ресурсним потенціалом і можливостями відповідних територій та налагодити координацію діяльності всіх владних інституцій, з метою своєчасного забезпечення нагальних потреб фронту та відновлення економіки. Саме тому визначення теоретичних засад формування спроможності територіальних громад в Україні є актуальним напрямом дослідження.

Автором чітко визначено мету дослідження: теоретико-методологічні та науково-методичні засади функціонування системи фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад. Для досягнення мети здійснено науковий аналіз теоретичних засад формування спроможних територіальних громад, визначено фінансово-бюджетні домінанти стимулювання соціально-економічного розвитку територіальних громад, досліджено фінансово-бюджетну спроможність територіальних громад Львівської області, зроблено

оцінку дієвості фінансово-бюджетних механізмів та міжбюджетних відносин в територіальних громадах в умовах воєнного стану.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали міжнародних конференцій, інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретико-методологічних й науково-методичних засад, обґрунтуванні напрямів та механізмів удосконалення системи фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. Дипломна робота структурована наступним чином: вступ; розділ 1 “Наукові засади дослідження фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад”; розділ 2. “Аналіз фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад” (Львівської області); розділ 3. “Напрями забезпечення фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад”.

Кваліфікаційна робота містить 4 таблиці, 9 рисунків, список використаних джерел становить 55 найменувань, один додаток.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність для ефективної діяльності територіальних громад.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні теоретико-методологічних узагальнень та науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Загальний висновок і оцінка роботи. Випускна кваліфікаційна робота на тему “Фінансово-бюджетна спроможність територіальних громад” відповідає назві спеціальності 051 « Економіка», змісту освітньо-професійної програми «Економіка міста та регіону». Результати роботи мають практичну цінність.

Загалом, можна зробити висновок, що кваліфікаційна робота Охмуша Анатолія Івановича “Фінансово-бюджетна спроможність територіальних громад” відповідає вимогам до випускних кваліфікаційних (дипломних) робіт та заслуговує високої позитивної оцінки.

Рецензент

**Завідувач кафедри маркетингу
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
кандидат економічних наук, доцент**

«20» січня 2024 р.

Сак Т.В.

ВІДГУК

наукового керівника кваліфікаційної роботи
здобувача вищої освіти
Державного податкового університету
другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 051 «Економіка», ОПП «Економіка міста та регіону»
факультету податкової справи, обліку та аудиту, групи ЕМРМ-22-1
Охмуша Анатолія Івановича

на тему: “Фінансово-бюджетна спроможність територіальних громад”.

Формування спроможної територіальної громади передбачає створення належних умов для органів місцевого самоврядування самостійно (за рахунок власних ресурсів) вирішувати питання місцевого значення шляхом наділення територіальних громад більшими ресурсами та мобілізації внутрішніх резервів. Одним з основних завдань реформи місцевого самоврядування є забезпечення територіальних громад засобами для самостійного функціонування. Лише спроможна територіальна громада може накопичувати необхідні ресурси для ефективного і якісного надання суспільних послуг населенню. У зв'язку з цим, стає актуальним розгляд питань теоретико-прикладних засад функціонування територіальних громад, зокрема визначення критеріїв досягнення їх спроможності, суб'єктної приналежності та елементів функціональної спроможності. Умови воєнного стану, в яких перебуває наша країна, посилюють актуальність дослідження спроможності територіальних громад. Саме тому визначення теоретичних засад формування спроможності територіальних громад в Україні є актуальним напрямом дослідження.

Автором чітко визначено мету дослідження: теоретико-методологічні та науково-методичні засади функціонування системи фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад. Для досягнення мети здійснено науковий аналіз теоретичних засад формування спроможних територіальних громад, визначено фінансово-бюджетні доміанти стимулювання соціально-економічного розвитку територіальних громад, досліджено фінансово-бюджетну спроможність територіальних громад Львівської області, зроблено оцінку дієвості фінансово-бюджетних механізмів та міжбюджетних відносин в територіальних громадах в умовах воєнного стану.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали міжнародних конференцій, інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретико-методологічних й науково-методичних засад, обґрунтуванні напрямів та

механізмів удосконалення системи фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Кваліфікаційна робота структурована наступним чином: вступ; розділ 1 “Наукові засади дослідження фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад”; розділ 2. “Аналіз фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад” (Львівської області); розділ 3. “Напрями забезпечення фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад”.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні теоретико-методологічних узагальнень та науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Загальний висновок і оцінка роботи. Кваліфікаційна робота на тему “Фінансово-бюджетна спроможність територіальних громад” відповідає назві спеціальності 051 « Економіка», змісту освітньо-професійної програми «Економіка міста та регіону» та заслуговує високої позитивної оцінки

Керівник кваліфікаційної роботи
(підпис)

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу
Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти
Охмуша А.І.

(прізвище, ініціали)

після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри,
протокол від «26» 01 2024 р. № 6
допущена / не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри Скорик М.О.

(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи: «Фінансово-бюджетна спроможність територіальних громад»

Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних та науково-методичних засад функціонування системи фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Завданнями роботи є:

- охарактеризувати теоретичні засади формування спроможності територіальних громад;
- визначити фінансово-бюджетні домінанти у стимулюванні соціально-економічного розвитку територіальних громад;
- проаналізувати фінансово-бюджетну спроможність територіальних громад Львівської області;
- оцінити фінансово-бюджетні механізми й міжбюджетні відносини територіальних громад;
- обґрунтувати напрями забезпечення фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад України в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є процеси та механізми фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи та прикладні аспекти удосконалення системи фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

База дослідження територіальні громади Львівської області.

За результатами дослідження поглибленні теоретико-методологічні й науково-методичні засади, обґрунтуванні напрямів та механізмів удосконалення системи фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Результати дослідження можуть бути використані у роботі державних органів державної та органів місцевої влади.

Кваліфікаційна робота містить 58 сторінок, 4 таблиці, 9 рисунків, список використаних джерел з 55 найменувань, 1 додаток.

Ключові слова: територіальна громада, фінансово-бюджетна спроможність, фінансово-бюджетні механізми, міжбюджетні відносини, економічний розвиток.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2023.

Рік захисту роботи 2024.

ABSTRACT

The topic of the qualification work: «Financial and budgetary capacity of territorial communities»

The purpose of the work is to substantiate the theoretical-methodological and scientific-methodical foundations of the functioning of the system of financial and budgetary capacity of territorial communities.

The tasks of the work are:

- to characterize the theoretical foundations of the formation of the capacity of territorial communities;
- to determine the financial and budgetary dominants in stimulating the socio-economic development of territorial communities;
- to analyze the financial and budgetary capacity of territorial communities of Lviv region;
- evaluate financial and budgetary mechanisms and inter-budgetary relations of territorial communities;
- to justify directions for ensuring the financial and budgetary capacity of territorial communities of Ukraine under martial law conditions.

The object of the study is the processes and mechanisms of the financial and budgetary capacity of territorial communities.

The subject of the research is theoretical and methodological principles, methodological approaches and applied aspects of improving the system of financial and budgetary capacity of territorial communities.

Research base of territorial communities of Lviv region.

Based on the results of the research, the theoretical-methodological and scientific-methodical foundations, substantiation of directions and mechanisms for improving the system of financial and budgetary capacity of territorial communities were deepened.

The results of the research can be used in the work of state and local authorities.

The qualification work contains 58 pages, 4 tables, 9 figures, a list of used sources with 55 names, 1 appendix.

Keywords: territorial community, financial and budgetary capacity, financial and budgetary mechanisms, inter-budgetary relations, economic development.

The year of performance of qualification work is 2023.

The year of job protection is 2024.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	10
1.1. Теоретичні засади формування спроможності територіальних громад.....	10
1.2. Фінансово-бюджетні домінанти у стимулюванні соціально-економічного розвитку територіальних громад.....	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	26
2.1. Аналіз фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад Львівської області.....	26
2.2. Оцінка фінансово-бюджетних механізмів й міжбюджетних відносин територіальних громад.....	36
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	43
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52
ДОДАТКИ.....	57

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Формування спроможної територіальної громади – це створення належних умов для органів місцевого самоврядування самостійно (за рахунок власних ресурсів) вирішувати питання місцевого значення шляхом наділення територіальних громад більшими ресурсами та мобілізації внутрішніх резервів.

Одним з основних завдань реформи місцевого самоврядування є забезпечення територіальних громад засобами для самостійного функціонування. Варто зауважити, що лише спроможна територіальна громада може накопичувати необхідні ресурси для ефективного і якісного надання суспільних послуг населенню. У зв'язку з цим, стає актуальним розгляд питань теоретико-прикладних засад функціонування територіальних громад, зокрема визначення критеріїв досягнення їх спроможності, суб'єктної приналежності та елементів функціональної спроможності. Умови воєнного стану, в яких перебуває наша країна, посилюють актуальність дослідження спроможності територіальних громад. Зважаючи на ці обставини, важливо налагодити ефективну взаємодію між центральними органами державної влади та місцевим самоврядуванням з урахуванням принципу субсидіарності. У таких умовах, важливим і актуальним є визначення пріоритетних завдань, які мають покладатися на органи місцевого самоврядування територіальних громад, щодо забезпечення спроможності територіальних громад в цілому і економічної спроможності зокрема. Це допоможе забезпечити максимальну ефективність в управлінні ресурсним потенціалом і можливостями відповідних територій та налагодити координацію діяльності всіх владних інституцій, з метою своєчасного забезпечення нагальних потреб фронту та відновлення економіки

Саме тому визначення теоретичних засад формування спроможності територіальних громад в Україні є актуальним напрямом дослідження

Наукові дослідження теоретичних основ розвитку територіальних громад та їх спроможності були описані в наукових публікаціях таких вчених як:

Л. Беновська, А. Буряченко, І. Гринчишин, О. Бориславська, І. Лютий, І. Луніна, А. Павлюк, Л. Сухарська, Н. Спасів, О. Черчатий, І. Ярошенко та інші.

Мета і завдання дослідження. Мета полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних та науково-методичних засад функціонування системи фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Відповідно до поставленої мети виокремлено ряд завдань, зокрема:

- охарактеризувати теоретичні засади формування спроможності територіальних громад;
- визначити фінансово-бюджетні домінанти у стимулюванні соціально-економічного розвитку територіальних громад;
- проаналізувати фінансово-бюджетну спроможність територіальних громад Львівської області;
- оцінити фінансово-бюджетні механізми й міжбюджетні відносини територіальних громад;
- обґрунтувати напрями забезпечення фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад України в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є процеси та механізми фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи та прикладні аспекти удосконалення системи фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

База дослідження територіальні громади Львівської області.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення економічної теорії, теорій регіонального розвитку, територіальної організації влади, фінансової децентралізації. У роботі застосовано сукупність як загальнонаукових, так і спеціальних методів наукового пізнання, що дозволило забезпечити концептуальну єдність дослідження. У процесі дослідження використані методи: абстрактно логічний, теоретичного узагальнення, порівняння, історичний та логічний, графічний, аналізу та синтезу.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали міжнародних конференцій, інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає поглибленні теоретико-методологічних й науково-методичних засад, обґрунтуванні напрямів та механізмів удосконалення системи фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні теоретико-методологічних узагальнень та науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, загальним обсягом 57 сторінках основного тексту, а також 4 таблиці, 9 рисунків, список використаних джерел з 55 найменувань та одного додатку.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Теоретичні засади формування спроможності територіальних громад

Відповідно до Європейської хартії місцевого самоврядування, яка була схвалена Радою Європи 15 жовтня 1985 року, під місцевим самоврядуванням розуміється право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення. Тому саме спроможність є ключовою характеристикою місцевого самоврядування.

Місьцеве самоврядування, як і держава, є інститутом організації суспільного життя. Відокремлення особливих функцій і завдань, покладених на місцеві органи влади, є об'єктивною причиною появи фінансів цих органів. Місцеві фінанси, які державні, - це інструмент реалізації функцій такого інституту. І одні, і другі фінанси обслуговують неприватні, а суспільні інтереси, мають публічний характер та формують спроможність муніципальних утворень, які в Україні набувають форму територіальних громад.

Аналіз літературних джерел свідчить, що існує різноманітність підходів до трактування категорії «територіальна громада». Так, Л.Я.Беновська виокремила територіальну громаду з трьох позицій: як соціальну спільноту, як базову ланку адміністративно-територіального устрою, як суб'єкт місцевого самоврядування [1]. Х.О.Патицька розглядає якісний, екологічний, етнографічний, соціологічний, економічний підходи та наводить власне визначення територіальної громади, який відрізняється від інших підходів акцентом на потребі забезпечення інтересів кожного жителя-члена громади, території та безпосередньо територіальної громади [2]. І.Р.Тимечко визначає більш широкий підхід до трактування сутності поняття «територіальна

громада» та зосереджує свою увагу на наявності спільних ресурсів у жителів громади, а також вказує на потребу в активній участі жителів при вирішенні питань її функціонування [3].

Законодавче підґрунтя сутності терміну «територіальна громада» закріплено в Конституції України, Законі України «Про місцеве самоврядування», Законопроекті «Про засади адміністративно-територіального устрою України». Огляд цих документів дозволяє стверджувати, що територіальна громада:

- наділена правами вирішувати питання місцевого значення [4];
- є складовою системи місцевого самоврядування, первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень [5];
- становить територіальну основу для реалізації місцевого самоврядування її жителів [6].

Аналіз літературних джерел свідчить, що територіальна громада як суб'єкт регулювання соціально-економічного розвитку території наділена функціями, зокрема [7]:

- нормотворча функція (створення статутів територіальних громад, прийняття нормативних актів, що регламентують діяльність громади);
- планування, програмування розвитку адміністративно-територіальної одиниці базового рівня (стратегії розвитку територіальних громад, програми соціально-економічного та культурного розвитку);
- управління ресурсним потенціалом (земельні, лісові, водні ресурси) – розвиток місцевої інфраструктури – утримання та будівництво доріг, водо-, газопостачання і водовідведення та благоустрій території;
- управління комунальним майном, що належить територіальній громаді; – бюджетно-фінансова функція (затвердження бюджетів і контроль за їх виконанням, визначення місцевих податків і зборів, що передбачені законом);
- управління мережею закладів соціальної сфери (утворення, реорганізація, ліквідація);

- інвестиційна функція (залучення інвестицій – державних, приватних, міжнародних у розвиток території);
- інформаційна функція.

Слід звернути увагу на те, що об'єднані територіальні громади отримують увесь спектр повноважень, які сьогодні мають міста обласного значення.

До власних повноважень об'єднаних територіальних громад належать такі: планування розвитку громади та формування бюджету; економічний розвиток, залучення інвестицій, розвиток підприємництва; управління земельними ресурсами і тими, які знаходяться за межами населених пунктів, надання дозволів на будівництво, прийняття будівель в експлуатацію; розвиток місцевої інфраструктури: утримання та будівництво доріг, тепло-, газопостачання і водовідведення; благоустрій території; організація пасажирських перевезень на території громади; громадська безпека силами місцевої (муніципальної) міліції, пожежної охорони [8].

Делеговані повноваження об'єднаних територіальних громад передбачають соціальну допомогу через територіальні центри (в громадах); адміністративні послуги через центри надання (в громадах); управління школами та дитсадками; первинну медичну допомогу; утримання та організацію клубів, бібліотек, стадіонів, спортивних майданчиків. Таким чином, розподіл повноважень – це один із головних принципів децентралізації, відповідно до якого найбільше повноважень мають мати ті органи влади, які є найближчими до людей і на рівні яких вирішення завдань та надання послуг є найбільш ефективним та найменш ресурсовитратним [8].

Саме в спроможних територіальних громадах органи місцевого самоврядування мають забезпечити надання всіх необхідних громадянам публічних послуг, тобто бути спроможним адміністративним центром з надання послуг населенню.

Реформуючи систему місцевого самоврядування, Україна вирішила піти шляхом добровільності об'єднання громад, водночас створивши умови чітких стимулів та заохочень для громад, які пройдуть цей процес об'єднання.

Об'єднана територіальна громада фінансуватиметься на таких самих засадах, як і нинішні міста обласного значення. За ними закріплюється 60% податку на доходи фізичних осіб. Це кошти на утримання дитячих садочків, шкіл, ФАПів, клубів, бібліотек, спортивних споруд тощо. Держава надаватиме субвенції на освіту, медицину, а за нестачі коштів – дотацію вирівнювання. Окрім цього, держава ще стимулюватиме громади, які вирішили добровільно об'єднатися, додатково виділятиме кошти та сприятиме залученню міжнародних фінансів для проектів із реконструкції закладів бюджетної сфери. Самоврядна територіальна громада автономно розпоряджатиметься своїми фінансами, тому бюджетні кошти розподілятимуться раціональніше. Крім цього, рада громади визначатиме скільки їй потрібно службовців, призначатиме їм зарплати та ін. [9].

Отже, від того, як розвиватимуться територіальні громади, яку роль вони будуть відігравати в житті кожного регіону, кожної людини та всієї держави та наскільки коректно та обґрунтовано будуть проведені процеси створення «спроможних» об'єднаних територіальних громад, і залежатиме майбутній розвиток України та успіх реформ.

Відповідно до Методики формування спроможних територіальних громад, «спроможна територіальна громада – це територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці» [10]. Тобто спроможною територіальною громадою є така громада, у якій місцеві джерела наповнення бюджету, інфраструктурні та кадрові ресурси є достатніми для вирішення її органами місцевого самоврядування питань місцевого значення, передбачених законодавством, в інтересах жителів громади.

Загалом, спроможність подається як властивість суб'єкта щодо «наявності здатностей, здібностей, можливостей виконувати, здійснювати, робити щонебудь» [11]. У філософській площині спроможність розглядається як «здатність, індивідуальна особливість особистості, що є суб'єктивною умовою успішного здійснення певного роду діяльності» [11]. У організаційній площині спроможність – «процес, в якому індивіди, групи, організації, інституції та суспільства розвивають свої можливості: виконувати функції, вирішувати проблеми та досягати цілей; розуміти та реалізовувати свої потреби розвитку в ширшому контексті і на постійних засадах» [11]. У правовій площині посилення правової спроможності громад – це «процес підвищення здатності звичайних людей користуватися своїми громадянськими правами, правами людини як індивіда і члени громади» [11].

Ольшанський О.В. пропонує розглядати внутрішню та зовнішню спроможність територіальної громади, вказуючи, що «фундаментальним посилом при цьому має бути адекватність завдань і можливості виконання їх, що спирається на потенціал громади як сукупність ресурсів» [12].

О.В.Сизоненко розрізняє три види спроможності [13]:

- 1) потенціальну чи розрахункову спроможність;
- 2) спроможність, яка юридично визнається КМУ;
- 3) реальну спроможність.

На нашу думку, слід розрізняти бюджетну спроможність, інфраструктурну та кадрову спроможність територіальної громади, комплексне урахування яких являє собою їх функціональну спроможність. Загалом функціональна спроможність територіальних громад визначається сукупністю ресурсів, процесів і результатів, що у підсумку дозволять зробити висновок про рівень досягнення спроможності, а також спроможність чи неспроможність територіальної громади.

Кадрове забезпечення спроможності ОТГ є таким цілеспрямованим, спланованим, скоординованим управлінням кадровими процесами щодо оптимальних кількісних і якісних змін персоналу для виконання функцій і

завдань органами місцевого самоврядування підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності [14].

Фінансова спроможність територіальних громад – це їх здатність залучати, акумулювати і ефективно використовувати фінансові ресурси з різних джерел задля вирішення актуальних питань місцевого значення. Фінансово спроможними в ідеалі мають бути будь-які громади, як об'єднані, так і ті, які ще не об'єднались, які здатні на належному рівні забезпечити життєдіяльність усіх суб'єктів фінансових відносин, та їх взаємодію, з метою досягнення та підтримки збалансованого розвитку в усіх сферах на відповідній території [15].

Слід акцентувати увагу на тому, що формулювання спроможності територіальної громади як здатності надавати суспільні послуги під час оцінювання не завжди враховують рівень надання послуг. Так, Міністерство розвитку громад та територій України щорічно проводить оцінювання фінансової спроможності територіальних громад, за результатами якого формує їх рейтинг. Позиція Міністерства полягає в тому, що цей рейтинг може бути використаний «для здійснення аналізу щодо ефективності мобілізації власних ресурсів, раціональності використання бюджетних коштів і прийняття якісних управлінських рішень». В оцінці враховано окремі показники, зокрема власні доходи на одного мешканця, рівень дотаційності та капітальних видатків на одного мешканця без субвенцій з держбюджету, питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах.

Таким чином, важливо розрізняти спроможність, по-перше, як здатність задовольняти послуги, а по-друге, як можливість її соціально-економічного розвитку.

Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні передбачено принципи формування спроможності територіальних громад, зокрема [16]:

максимальне залучення населення до прийняття управлінських рішень з питань місцевого значення та сприяння розвитку форм прямого народовладдя;

запровадження ефективних механізмів участі громадськості у виробленні органами місцевого самоврядування важливих управлінських рішень, зокрема з питань визначення стратегії розвитку територіальної громади, затвердження статутів територіальних громад, проектів містобудівної документації (генеральних планів розвитку міст, селищ, сіл тощо);

надання загальним зборам громадян за місцем проживання згідно із законом та відповідно до статуту територіальної громади права ініціювати позачергове звітування посадових осіб місцевого самоврядування перед територіальною громадою, а також установлення обов'язку для органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб обґрунтовувати власні рішення про врахування або неврахування рішень загальних зборів громади;

утворення при органах місцевого самоврядування консультативно-дорадчих органів для проведення консультацій з громадськістю, сприяння проведенню громадської експертизи проектів рішень та прийнятих рішень органів місцевого самоврядування;

забезпечення права територіальних громад на місцевий референдум;

удосконалення процедури утворення органів самоорганізації населення, визначення чіткого порядку надання їм частини повноважень органів місцевого самоврядування, а також надання коштів для здійснення зазначених повноважень, витрачання ними таких коштів, звітування про їх використання;

поширення практики утворення органів самоорганізації населення, зокрема у територіальних громадах, до яких належать жителі більш як одного населеного пункту.

Власне, реалізація зазначених принципів є способами та інструментами формування спроможності об'єднаних територіальних громад.

Створення об'єднаних територіальних громад передбачає подолання багатьох проблемних аспектів, а саме: залежність територій від центру; інфраструктурна та фінансова слабкість громад; деградація сільської місцевості; високий рівень дотаційності громад; низький рівень інвестиційної привабливості територій тощо. Трансформаційні зміни місцевих фінансів в

умовах децентралізації вимагають утворення спроможних територіальних громад, що можливе за умови їх укрупнення та підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування щодо наповнення своєї бюджетів.

Важливо окреслити концептуальні напрями розвитку спроможних територіальних громад. Європейська практика вказує на кілька альтернативних підходів до зміцнення спроможності громад:

- 1) базується на виявленні проблем та їх усуненні;
- 2) побудований на сильних сторонах (підхід, орієнтований на розвиток громади).

Отже, для підвищення ефективності реформи місцевого самоврядування необхідно забезпечити: перегляд та формування перспективного плану об'єднання територіальних громад з максимальним урахуванням географічної, культурної, етнічної та іншої специфіки громад; інформаційно-роз'яснювальний супровід процесу об'єднання територіальних громад; проведення навчальних семінарів для працівників органів місцевого самоврядування та громадськості щодо різних аспектів реформи.

1.2. Фінансово-бюджетні домінанти у стимулюванні соціально-економічного розвитку територіальних громад

Суспільно-політичні процеси, що відбуваються в Україні та її регіонах, вимагають перегляду та поглиблення теоретичних засад фінансового-бюджетного забезпечення регіонального і місцевого розвитку.

Диференціація регіонів країни за наявним промисловим, аграрним, соціальним та фінансово-інвестиційним потенціалом спонукає до появи ряду особливостей, що призводять до необхідності використання певного набору інструментів і стимулів, за допомогою яких, як показує досвід розвинених країн світу, в умовах передачі низки повноважень місцевим органам влади та управління реалізується наближення послуг адміністративного та суспільного характеру до населення, підвищується спроможність територіальних громад до

вирішення місцевих проблем за рахунок власного ресурсного забезпечення. Регіональні і місцеві органи влади та управління стають ключовими в організації розвитку територій, у належному забезпеченні їх фінансовими ресурсами.

За результатами комплексного аналізу наукових підходів до соціально-економічного розвитку регіонів можемо стверджувати, що одними з найбільш вагомих чинників впливу на нього виступають фінансові інструменти, до яких, зокрема, належать інструменти бюджетно-видаткової та податкової політики (Додаток А).

Певна схожість економіки регіону і національної економіки визначила можливості використання для регіону положень мікроекономічного підходу (а саме класичної економічної теорії) в умовах впливу ринку на розвиток регіону та макроекономічних теорій (кейнсіанської, неокласичної і теорії ендогенного зростання, інституційного підходу) в умовах забезпечення його соціально-економічного розвитку під впливом чинників виробництва, зайнятості, доходів, податків, структури бюджету [17]. В теоріях класичного (зокрема, теорії суспільного добробуту) та неокласичного (ортодоксальній, пропозиції, ендогенного зростання) напряму дослідження соціально-економічного розвитку ґрунтуються на математичному аналізі економічного зростання з використанням виробничих функцій різних модифікацій. Кейнсіанська теорія приділяє увагу впливу бюджетних чинників на соціально-економічний розвиток через аналіз сукупного попиту та пропозиції. Інституційна теорія досліджує соціально-економічний розвиток з позицій суспільних відносин.

Крім цього, аналіз різних підходів економічної теорії показує, що соціально-економічний розвиток регіону ґрунтується на єдності, взаємному доповненні і посиленні економічної компоненти, що втілює в собі стабільність і ефективність економічного зростання, та інтересів територіальних громад, які передбачають підвищення рівня життя населення регіону. Єдність складових соціально-економічного розвитку регіону представлено на рис. 1.1.

На запропонованій схемі відображено взаємообумовлений вплив економіки на інтереси територіальних громад під дією стимулів, які мають вирішальне значення у забезпеченні регіонального розвитку.

Як зазначають автори [18], посилення дивергентного розвитку регіонів протягом останніх років, що відбувається практично за всіма показниками, вимагає вдосконалення інструментарію фінансових механізмів, які б сприяли випереджаючому розвитку відстаючих регіонів. Такі механізми повинні, в першу чергу, бути направлені на забезпечення розвитку галузей реального сектору економіки, в якому формуються основні результати діяльності суб'єктів господарювання регіону, від яких залежить наповненість місцевих та державного бюджетів, доходи населення та який є основним споживачем кредитних ресурсів фінансового сектору економіки. Впливаючи на реальний сектор економіки, можна забезпечити зниження асиметричності розвитку регіонів України [18]. Застосовуючи окреслені підходи не лише для рівня регіонів, але й для територіальних громад, можна впевнено констатувати, що фінансово-бюджетні механізми, розширення та вдосконалення фінансово-бюджетного інструментарію стимулювання соціально-економічного розвитку відіграють винятково важливу роль в забезпеченні економічного зростання та соціальної стабільності на мезорівні та рівні громад.

Рис. 1.1. Єдність компонентів соціально-економічного розвитку регіону [19].

На базі комплексного аналізу наукових підходів щодо соціально-економічного розвитку регіонів, висловлених як вітчизняними, так і зарубіжними вченими у другій половині XX ст. – на поч. XXI ст., всю різноманітність інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку доцільно класифікувати на групи, представлені на рис. 1.2. Згідно з наведеною класифікацією, інструменти стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів поділено на три основні групи: соціальні, організаційно-адміністративні та економічні.

Соціальні інструменти передбачають соціальні інвестиції в регіональний розвиток. Вони надаються як фінансова допомога на реалізацію довгострокових соціальних програм, спрямованих на зниження соціальної напруженості у регіоні та підвищення рівня життя різних прошарків суспільства.

Рис. 1.2. Класифікація інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів [19].

Як бачимо, економічні інструменти стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів можуть бути ринкові, виробничі та фінансові. Ринкові інструменти необхідні для стимулювання попиту на продукцію підприємств, що виробляється або пропонується для продажу в регіоні.

Виробничі інструменти спрямовані на створення умов для координації діяльності суб'єктів у сфері виробництва при здійсненні наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності та для кооперації між суб'єктами різних видів діяльності.

При стимулюванні соціально-економічного розвитку регіонів в умовах децентралізації однією з найбільш значущих груп інструментів є фінансові інструменти, які поділяються на інвестиційні (банківські депозити, облігації та фонди облігацій, боргові зобов'язання або векселі, інвестиції в акції, інвестиційні фонди, ф'ючерси, опціони), кредитно-грошові (кредити, в тому числі державні, гарантування позик, відшкодування частини витрат на оплату відсотків по кредиту тощо) та бюджетні. Останні (бюджетні) інструменти стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів характеризують бюджетно-видаткову та податкову політику [17]. До їх складу входять фіскальні інструменти, за допомогою яких державні органи влади й управління регулюють надходження коштів до бюджетів усіх рівнів. Такі інструменти дозволяють управляти бюджетними фінансовими ресурсами на регіональному рівні з метою нівелювання існуючих територіальних та соціально-економічних регіональних диспропорцій [20].

Ефективність системи стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів, на нашу думку, значною мірою визначається комплексом заходів з використання фінансових інструментів. Між органами державної влади та управління, обласними державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування виникають економічні відносини, які проявляються в реалізації повноважень щодо організації бюджетної системи, а також у державній регіональній економічній політиці щодо перерозподілу ресурсів для здійснення соціальних гарантій населенню, фінансування різних сфер економічної діяльності та інших заходів. Тому мобілізація фінансових ресурсів до бюджетів є однією з важливих задач створення сприятливих соціально-економічних умов функціонування регіону [21].

В умовах фінансової децентралізації соціально-економічному розвитку регіонів сприяє така підгрупа фінансових інструментів, як бюджетна (у тому числі фіскальна). Основні види бюджетних інструментів представлено на рис. 1.3

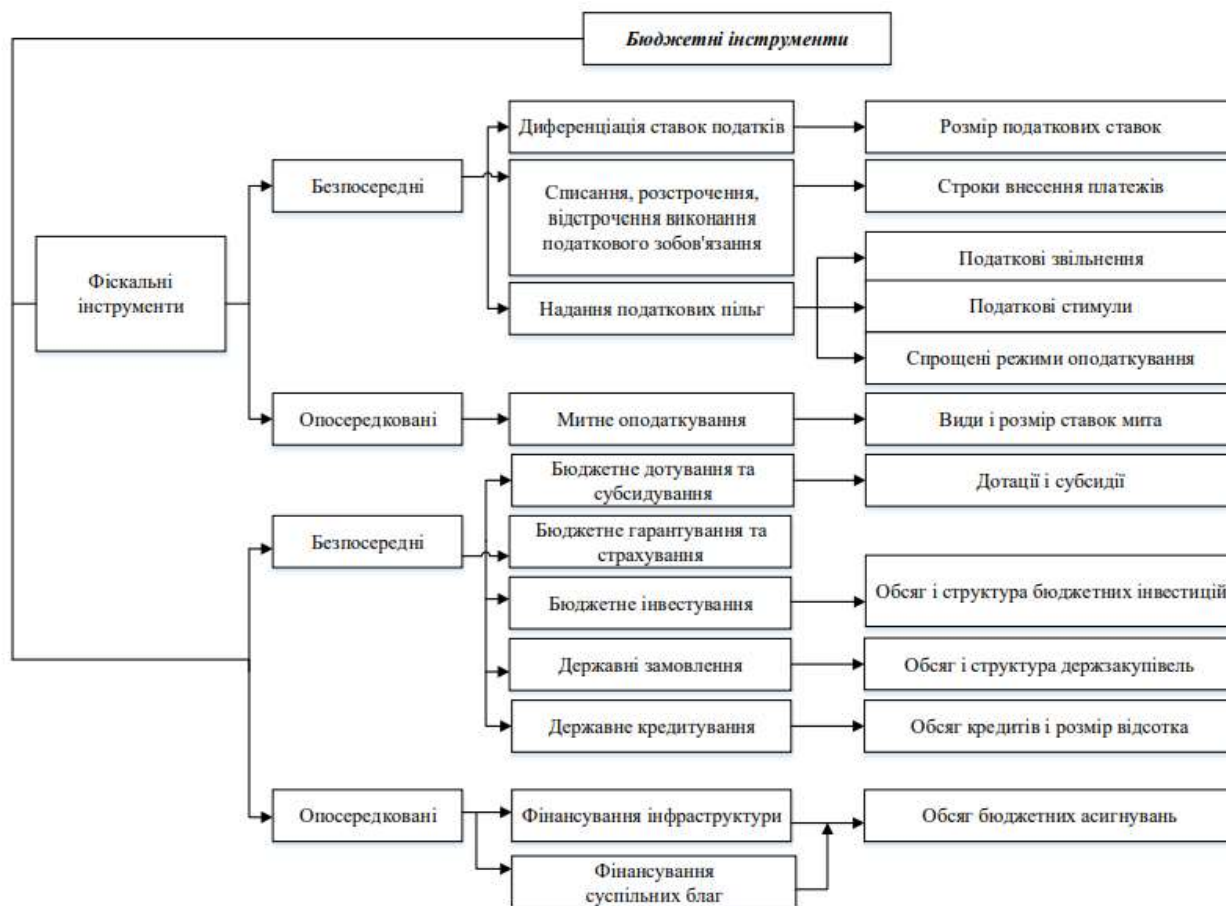

Рис. 1.3. Основні види бюджетних інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів [19].

Для забезпечення соціально-економічного розвитку регіону бюджетно-видаткова політика використовує прямі, а податкова – непрямі методи. В свою чергу ці методи можуть безпосередньо або опосередковано впливати на економіку регіону.

Серед інструментів бюджетно-видаткової політики для сприяння регіональному розвитку виокремлюють субсидії і дотації. Їх використання зумовлено необхідністю підтримки суб'єктів економічної діяльності в умовах подолання технологічного відставання ключових секторів промислового комплексу та підвищення конкурентоспроможності економіки регіону [22].

Надання державних гарантій за кредитами полегшує доступ підприємств до одержання кредитних ресурсів, а також знижує витрати на оплату відсотків за банківський кредит [22].

Державні гарантії мають переваги порівняно з субсидіями, оскільки розвиток економіки забезпечується без прямого витрачання бюджетних коштів. Як зазначається в дослідженні [23], такі гарантії, з одного боку, сприяють розвитку діяльності підприємств-позичальників, а також суміжних підприємств. Але з іншого – порушення строків сплати підприємством-позичальником суми кредиту та відсотка за користування ним зумовлює зростання державних витрат щодо відшкодування таких кредитів інвесторам.

Одним з найефективніших бюджетних інструментів деякими фахівцями В.Г. Дем'янишиним, А.М. Соколовською, І.О. Луніною та іншими вченими вважаються бюджетні інвестиції. Згідно з дослідженнями В.Г. Дем'янишина, такі інвестиції використовуються «у першу чергу для структурної перебудови економіки, створення потужної матеріально-технічної бази, для соціально-культурної сфери, оборони країни та управління», впливаючи на соціальний та економічний розвиток різних регіонів. Вони визначаються наданими з державного бюджету місцевим бюджетам субвенціями за відповідними напрямками, на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій, реалізацію пріоритетів розвитку регіонів, виконання інвестиційних проектів та програм.

Державні замовлення є одним із бюджетних методів безпосереднього впливу на соціально-економічний розвиток регіону. Зазвичай їх визначають за допомогою таких бюджетних інструментів, як закупівля і постачання продукції для державних потреб, що здійснюються державними замовниками на території держави за рахунок бюджетних джерел фінансування, а також державних позабюджетних фондів [25]. Такі закупівлі відображають процес придбання матеріальних і нематеріальних благ в умовах конкуренції між зацікавленими постачальниками товарів або послуг з метою раціонального витрачання державних коштів [25]. Вони дозволяють управляти матеріальними потоками за

умови відповідності їх ринковим відносинам, забезпечуючи матеріальним наповненням заходи, спрямовані на вирішення загальних регіональних програм.

Прямі методи бюджетно-видаткової політики опосередкованого впливу на забезпечення розвитку регіону включають фінансування економічної інфраструктури і суспільних благ, а саме освіти, науки, охорони здоров'я, житловокомунального господарства та ін. Обсяг бюджетних асигнувань в економіку регіону і фінансування суспільних благ забезпечують його розвиток і підвищують рівень життя громадян. Бюджетні асигнування реалізуються через державні інвестиції у виробничу інфраструктуру загального характеру: дорожнє господарство, транспорт і зв'язок, теплове та електричне господарство; державні інвестиції в інженерну інфраструктуру; державні інвестиції в науководослідну та інноваційну діяльність та інше. Фінансування суспільних благ визначається державними інвестиціями в соціальну інфраструктуру: освіту; систему соціального захисту, яка включає соціальне забезпечення та соціальну допомогу; охорону здоров'я; охорону навколишнього середовища; забезпечення безпеки життєдіяльності населення; культурне обслуговування тощо. На регіональному рівні за їх допомогою відбувається формування та розподіл суспільних благ відповідно до законів ринку або суспільних потреб, відтворення людського, соціального та виробничого капіталу під впливом мінливих суспільних потреб та інтересів, створюються умови для позитивних тенденцій соціально-економічного розвитку регіону [26].

Як відмічається в дослідженні В.П. Мікловди і групи дослідників [27], роль місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку регіонів значною мірою залежить від податкової політики країни. Податкові надходження займають значну частку в загальних доходах бюджету. Це пояснюється тим, що регіони мають різну податкову базу, відрізняються величиною зібраних місцевих та загальнодержавних податкових надходжень, частина яких на основі вимог закону про державний бюджет спрямовується до місцевих бюджетів, визначаючи фінансове забезпечення їх соціально-економічного розвитку.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що соціально-економічний розвиток регіонів на сучасному етапі трансформації ринкових відносин становить динамічний і складний процес, який повинен відповідати як національним пріоритетам, так і забезпечувати зростання регіональних доходів і супроводжуватись підвищенням якості життя населення через забезпечення матеріальними та суспільними (освіта, медицина, безпека життєдіяльності тощо) благами. Такий розвиток повинен ґрунтуватись на ефективному використанні інструментів фінансової, бюджетної та податкової політики держави, зростанні їх стимулюючої функції. Застосування вказаних груп інструментів на регіональному рівні спрямовується на розвиток і підтримку економічної та соціальної інфраструктури, виробництво відповідно до суспільних потреб та цілей модернізації і соціально-економічного розвитку території. Проте ефективність їх є недостатньою у зв'язку з регіональними відмінностями та диспропорціями, диференціацією у фінансовому забезпеченні тощо, які існують між регіонами та іншими адміністративно-територіальними одиницями. Інструменти податкової та фінансової політики держави сприяють не лише наповненню коштами бюджетів різних рівнів, але й спрямовані на формування фінансової самодостатності регіонів, стимулювання темпів економічного зростання на місцевому рівні, забезпечення населення регіону та територіальної громади суспільними благами.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

2.1. Аналіз фінансово-бюджетної спроможності територіальних громад Львівської області

Дослідження особливостей розвитку територіальних громад в умовах реформування системи місцевого самоврядування вимагає, поряд з детальним опрацюванням даних щодо формування територіальної основи управління на місцевому рівні та визначенням тенденцій у цьому процесі, приділення уваги питанню бюджетно-фінансового забезпечення таких громад їх відносин з державним бюджетом.

Найефективнішою стосовно реалізації та нормативно-правової визначеності в питанні розвитку ОТГ як елемента територіальної організації влади є складова децентралізації в сфері бюджетних відносин. Методика формування спроможних територіальних громад вказує на засадничі принципи та умови їх створення, чітко обумовлює поняття визначення спроможності громади, яка є основою функціонування місцевого самоврядування на відповідній території та запорукою її сталого розвитку. Спроможною визначається громада, здатна забезпечити належний рівень надання публічних послуг за умови врахування наявних кадрових ресурсів, розвитку інфраструктури і рівня фінансової забезпеченості.

За період 2015-2022 рр. в результаті об'єднання 170 місцевих рад в області створено 41 ОТГ. Найбільша кількість ОТГ було утворено у 2015 році, на початку реформи, - 15 громад (об'єдналося 48 місцевих рад), у 2016 році – 7 ОТГ (42 ради), у 2017 році – 13 ОТГ (51 рада), у 2021 році – 5 ОТГ (27 рад), у 2022 році – 1 громада (5 рад). Найбільше місцевих рад об'єдналося навколо сіл: у регіоні 22 сільські ОТГ. Навколо селищ утворилося 10 ОТГ, міст – 9.

В процесі порівняння ОТГ, які за цей час були створені у Львівській області та Україні загалом, помітною є різниця у розмірах громад. Утворені в

регіоні ОТГ мали меншу середньої по Україні кількість суб'єктів, що їх сформували, чисельність населення та площу території (рис. 2.1.).

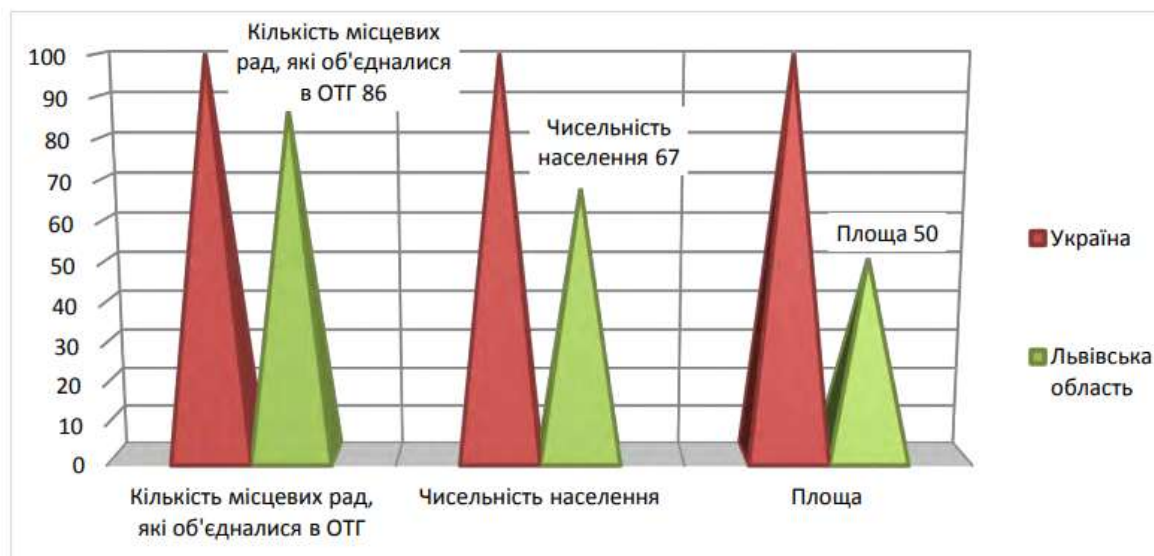

Рис. 2.1. Особливості формування ОТГ у Львівській області та Україні, 2022 р., % (середній показник по Україні = 100%) [28]

Для забезпечення спроможності територіальних громад впродовж 2015 - 2022 рр. до бюджетного законодавства були внесені зміни, якими було розширено повноваження органів місцевого самоврядування на базовому рівні та забезпечено бюджетну автономію і закріплено відповідні фінансові ресурси для виконання покладених на органи самоврядування функцій.

Передовсім було розширено перелік закріплених за бюджетами ОТГ податків та переглянуто нормативи їх розподілу між бюджетами (табл. 2.1). Ці зміни сприяли зростанню рівня фінансової спроможності територіальних громад, але при цьому зростали диспропорції фінансового забезпечення громад. Оскільки основним джерелом доходів бюджетів ОТГ є податкові надходження, які справляються на території громади, сьогодні спостерігається залежність фінансової спроможності громади від тих чинників, які безпосередньо впливають на надходження того чи іншого платежу.

Якщо до реформи децентралізації в Україні практично усі місцеві бюджети були повністю залежними від фінансування з Державного бюджету, то в умовах реформування основне завдання полягає у стимулюванні громад до

ефективного використання наявних ресурсів для забезпечення власної фінансової автономії і спроможності виконувати покладені на органи місцевого самоврядування повноваження та надавати відповідні послуги населенню.

Таблиця 2.1.

Нормативи розподілу надходжень до бюджетів різних рівнів [28]

Перелік платежів	Бюджет Кієва	Обласні бюдж.	Бюджети міст ОЗ	Бюдж. громад	Районні бюдж.	Бюджети міст РЗ	Селищ. та сіль. бюдж.
ЗАГАЛЬНИЙ ФОНД							
<i>Загальнодержавні податки</i>							
Податок та збір на доходи фізичних осіб	40%	15%	60%	60%	60%	-	-
Податок на прибуток (крім прибуток підпр. держ. та комун. власності)	10%	10%	-	-	-	-	-
Податок на прибуток підприємств та фін. установ комун. власності	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Рентна плата за спец. використ. ліс. рес. в частині рубок гол. кор.	50%	50%	-	-	-	-	-
Рентна плата за спеціальне використ. інших лісових ресурсів	100%	-	100%	100%	-	100%	100%
Рентна плата за спец. викор. води (крім водних об'єктів місц. знач.)	50%	50%	-	-	-	-	-
Рентна плата за спец. викорис. водних об'єктів місцевого знач.	100%	-	100%	100%	-	100%	100%
Рентна плата за вид. кор. коп. загальнодерж. значення	25%	25%	-	-	-	-	-
Рентна плата за видобування корисних копалин місц. значення	100%	-	100%	100%	-	100%	100%
Плата за використання інших природних ресурсів	100%	100%	-	-	-	-	-
Акцизний податок з реалізації підакцизн. товарів	100%	-	100%	100%	-	100%	100%
Частина акцизн. податку з виробл. та ввез. в Україну пального	13,44 %	-	13,44%	13,44%	-	13,44%	13,44%
<i>Місцеві податки і збори</i>							
Податок на майно	под. на нерух. майно	100%	-	100%	100%	-	100%
	плата за землю	100%	-	100%	100%	-	100%
	транспортний податок	100%	-	100%	100%	-	100%
Єдиний податок		100%	-	100%	100%	-	100%
Збір за місця для парк. транс. зас.		100%	-	100%	100%	-	100%
Туристичний збір		100%	-	100%	100%	-	100%
СПЕЦІАЛЬНИЙ ФОНД							
Екологічний податок		80%	55%	25%	25%	-	25%

Рівень диференціації суми доходів бюджету ОТГ на одну особу населення між громадами, які функціонували у 2019 році, склав 1,8 раза (якщо у Тростянецькій громаді на особу припадало 6015,2 грн., то у Новоміській – 3320,1 грн.), у 2020 році – 1,8 (у Тростянецькій – 7557,0 грн., у Міжєнецькій – 4203,4 грн.), у 2021 році – 2,3 рази (Славська – 16423,8 грн., Новоміська – 5162,5 грн.).

Найвищими показниками доходів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) на одну особу характеризуються ОТГ, створені у 2020 році, а саме Славська (16423,8 грн.), Солонківська (11863,1 грн.), Волицька (10832,0 грн.), а також Давидівська ОТГ, утворена у 2019 році (10460,7 грн.). Високий рівень фінансової спроможності цих громад пов'язаний з вигідним географічним розташуванням (селище Славське є широковідомим туристичним центром, оскільки знаходиться в передгір'ї Карпатських гір, а тому на його території є численні бази відпочинку та санаторії, багато жителів займаються підприємницькою діяльністю, що і сприяє високим надходженням податків та інших платежів до місцевого бюджету), сусідством з великим містом (Солонківська та Давидівська ОТГ межують з обласним центром, на їх території знаходяться численні підприємства, АЗС (оскільки через територію цих громад проходять важливі автомобільні шляхи, які ведуть до міста) тощо), або тим, що на території громади зареєстроване або розміщене потужне підприємство, яке сплачує до місцевого бюджету великі обсяги податків. З іншої сторони, порівняно високий рівень фінансової спроможності бюджету ОТГ забезпечує розміщення на їх території численних автозаправних станцій, що можливе при проходженні територією важливих автомобільних шляхів з високим рівнем транспортної завантаженості.

Аналізуючи доходи бюджетів ОТГ Львівської області (рис. 2.2), помітною є висока питома вага трансфертів у їх складі (середній показник по області складає 62,7%) та пряма залежність між обсягом доходів на особу та рівнем фінансування з центру. Показник частки власних доходів (податкових, неподаткових надходжень та доходів від операцій з капіталом) у складі

загального обсягу доходів бюджету більший 50% є у семи з 35 ОТГ області, а саме у: Славської (73,2%), Солонківської (70,6%), Кам'янка-Бузької (58,6%), Мурованської (58,1%), Давидівської (55,6%), Тростянецької (52,8%) та Новокалінівської (51,4%) ОТГ. Натомість 80% ОТГ регіону виконує надані їм повноваження, власні і делеговані, більше ніж наполовину за рахунок фінансової підтримки з Державного бюджету. Лідерами серед таких громад є Вільшаницька (13,6%), Луківська (16,0% власних доходів у складі доходів бюджету), Новоміська (17,4%) та ВолеБаранецька (17,0%) ОТГ. Усі перелічені громади були утворені у 2021 році у першу хвилю укрупнення і впродовж трьох років існування не показали високих результатів розвитку та оптимального рівня спроможності.

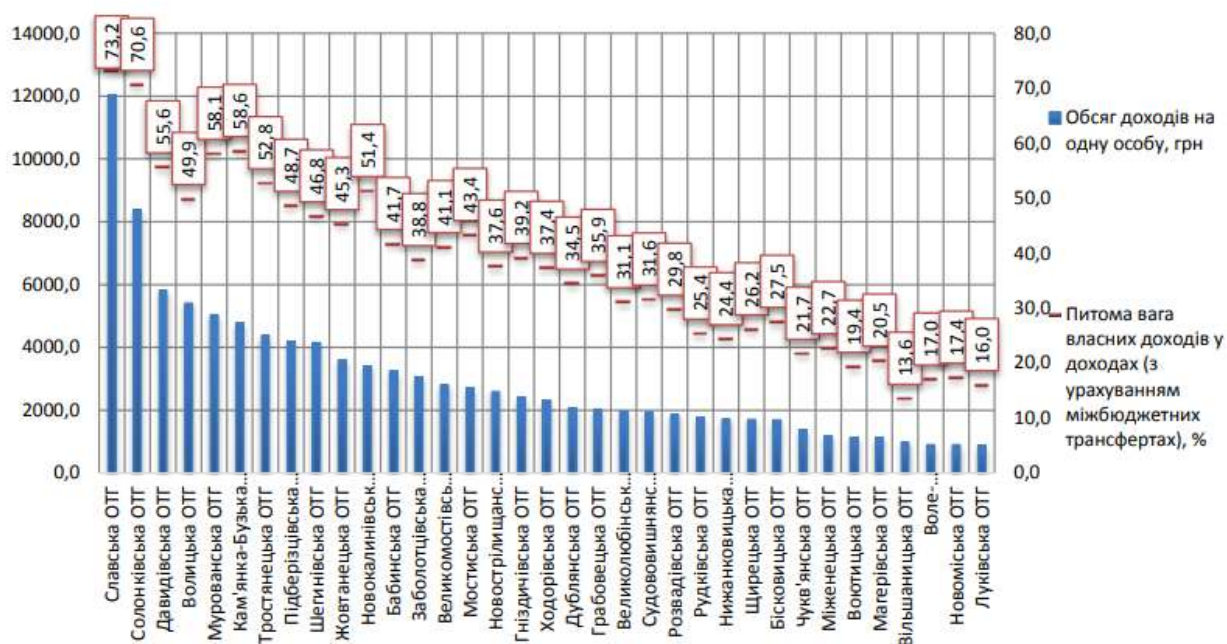

Рис. 2.2 Порівняння обсягу доходів на одну особу населення з бюджетів ОТГ Львівської області, 2021 р. [28]

Тенденція формування завідома неспроможних громад притаманна цьому періоду, оскільки в умовах запуску реформи і утворення 156 перших ОТГ на рівні центральних органів влади на перші позиції ставилося питання її незворотності і руху вперед, а не її якості результатів. Стимулами до об'єднання для громад, які формувалися в цей період, були: перехід до прямих міжбюджетних відносин з Державним бюджетом та можливість додаткового

фінансування за рахунок отримання субвенції на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад.

Основним джерелом доходів місцевих бюджетів в Україні, в тому числі в бюджетів ОТГ, як уже було зазначено, є податкові надходження. Серед аналізованих ОТГ в регіоні вони становлять 92,1% сукупних доходів громад, в той час як неподаткові надходження займають 6,0%, а доходи від операцій з капіталом – 1,9% (рис. 2.3).

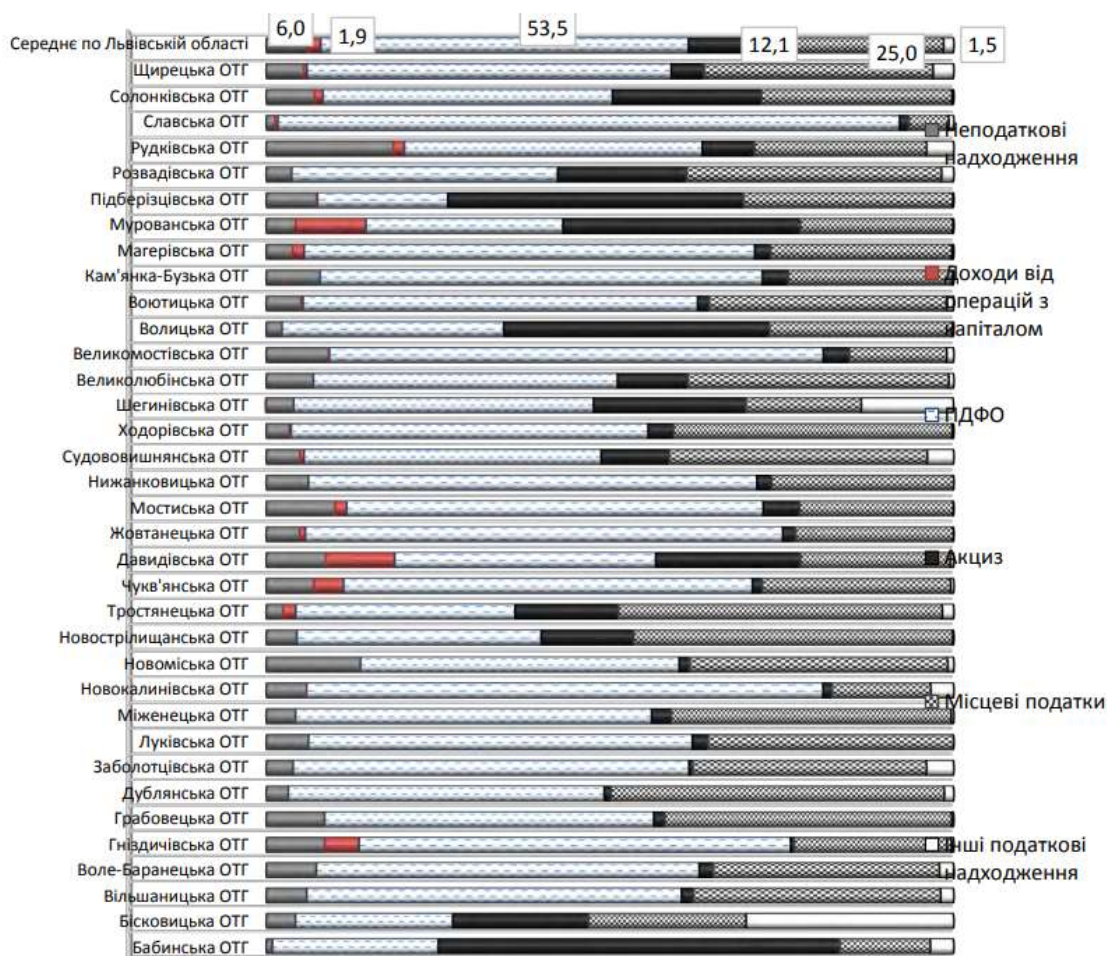

Рис. 2.3 Структура власних доходів бюджетів ОТГ Львівської області, 2021 р., % [28]

Податком, за рахунок якого формується більша половина (53,5%) доходів бюджетів громад у Львівській області, як і по Україні загалом, є ПДФО, який отримується з доходів громадян і сплачується до місцевого бюджету за місцем реєстрації/розташування підприємства, на якому особа зайнята. Законодавчо визначені правила справляння ПДФО в Україні стимулюють появу певних

закономірностей і особливостей акумуляції обсягів податку до бюджетів різних адміністративно-територіальних формувань.

Перш за все, оскільки податок сплачується до бюджетів громад, на території яких розташоване або зареєстроване підприємство, найбільші обсяги надходжень спостерігаються у розвинутих містах, а також громадах-сусідах великих міст. Це пов'язано зі специфікою місцезнаходження підприємств, адже розміщення виробництв відбувається здебільшого там, де розвинені інфраструктура, логістична система та ринки праці, капіталу й споживчий ринок. Такими центрами економічного розвитку і є міста, тому саме в містах і в громадах поруч з ними концентрується підприємницький сектор.

Важливим в питанні забезпечення фінансової спроможності ОТГ є визначення рівня залежності місцевих бюджетів від надходження акцизного податку. Цей податок включає в себе три складові, а саме: акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (пального); акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів; акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів. Відповідно до Законів України від 17.11.2016 р. №1762 та 1763 [29] акцизний податок з вироблених в Україні та ввезених на митну територію України підакцизних товарів у повному обсязі буде зараховуватися до спеціального фонду Державного бюджету як джерело формування Державного дорожнього фонду. Тому з 2021 року цю частину податку буде вилучено зі складу доходів бюджетів ОТГ.

Для виявлення можливих загроз зниження рівня фінансової спроможності територіальних громад на рис. 2.4 наведено дані стосовно обсягів надходження акцизного податку до бюджетів ОТГ Львівської області та залежності відповідних бюджетів від справляння податку на території.

Загроза зниження фінансової спроможності бюджетів через втрату надходжень від справляння акцизного податку з пального є актуальною для Бабинської ОТГ, питома вага податку в складі власних доходів бюджету якої

складає 58,4%, Підберізцівської (43,1%), Волицької (38,7%), Мурованської (34,6%) громад, тобто перевищує 1/3 надходжень, зібраних на території.

Щодо чинників впливу на акумулювання акцизного податку, можна виділити такі: у випадку справляння акцизу з пального – це вигідне місцерозташування та проходження важливих автошляхів, що стимулює розміщення вздовж таких доріг автозаправних станцій, й високі показники реалізації пального; у випадку акцизного податку з реалізації суб'єктами 210 роздрібною торгівлі підакцизних товарів – це рівень розвитку роздрібною торгівлі в громаді і, що особливо важливо, організація процесу торгівлі підакцизними товарами в рамках законодавчо визначених норм.

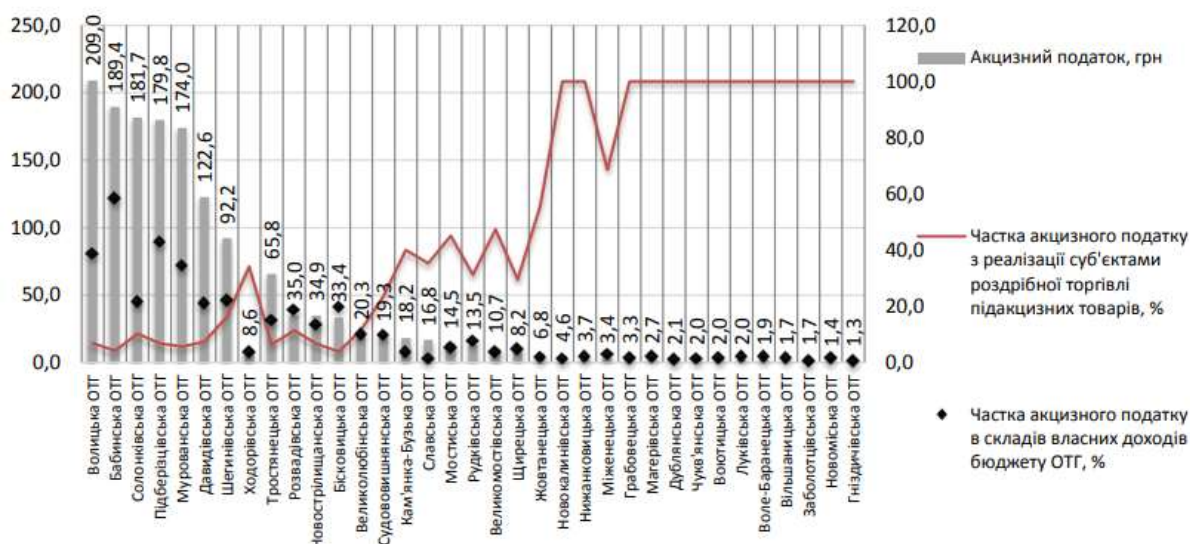

Рис. 2.4 Надходження акцизного податку до бюджетів ОТГ Львівської області у 2021р., грн. на особу [28]

В ОТГ Львівської області місцеві податки і збори складають в середньому 25%, тобто чверть усіх власних надходжень (рис. 2.5). В таких громадах, як Дублянська, Новострілищанська, Тростянецька, Ходорівська, Грабовецька їх частка перевищує 40,0%. Натомість в Бабинській, Новокалінівській, Шегинівській, Великомоствівській, Славській цей показник не сягає і 20,0%, що пов'язане з наявністю інших значних джерел наповнення місцевих бюджетів. Для прикладу, у Бабинській громаді – акцизний податок з пального, у

Новокалінівській – ПДФО, який справляється за рахунок розміщення на території громади військових об'єктів.

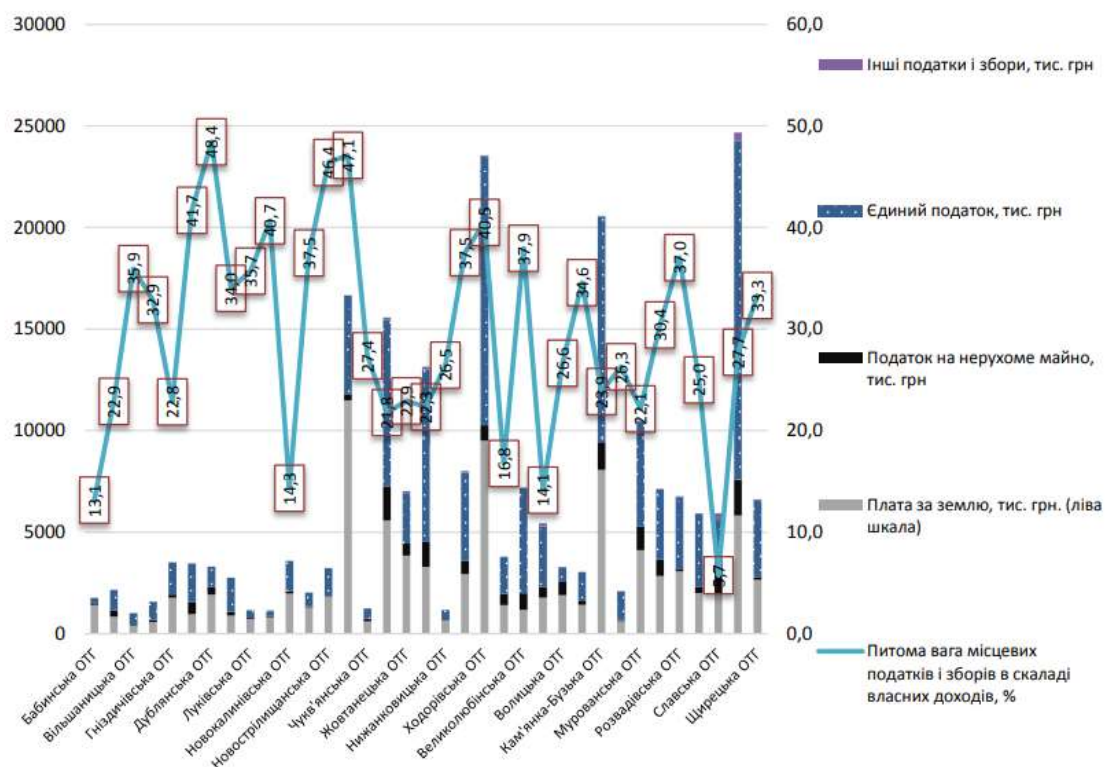

Рис. 2.5 Склад і структура місцевих податків та зборів в бюджетах ОТГ Львівської області, 2021 р. [28]

Дослідження складу місцевих податків і зборів дозволяє виокремити два податки – плату за землю, яка на сьогодні є другим за ПДФО бюджетотворюючим податком, та єдиний податок. Окрім того, важливим і таким, який можна назвати значним, фінансовим резервом громад є також податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, частка якого в складі доходів місцевих бюджетів дуже незначна, тоді як в розвинених країнах вона сягає 2,5% ВВП. Зважаючи на те, що сьогодні органам місцевого самоврядування забезпечено право самостійного визначення ставок при оподаткуванні платників податку, саме через забезпечення ефективного адміністрування податку на нерухомість можна залучити до бюджету значні фінансові надходження. Проте, потенціал цього податку сьогодні громадами не використовується у повній мірі.

Як висновок, в процесі аналізу особливостей формування доходів бюджетів територіальних громад можна зазначити наступне:

- в умовах реформи децентралізації відбулося посилення фінансової бази розвитку територіальних громад разом з перенесенням відповідальності за їх розвиток громади на органи місцевого самоврядування; це супроводжувалося зростанням диспропорцій у розвитку адміністративно-територіальних формувань через різницю у наявних фінансових, трудових, земельних ресурсах в управлінському потенціалі громад;

- внаслідок децентралізації, до місцевих бюджетів базового рівня було передано 60% ПДФО, який сьогодні є основним наповнювачем бюджету території; надходження цього податку до місцевого бюджету є стимулом для органів самоврядування до розвитку підприємництва на своїй території та розміщення тут виробництв;

- позитивним і перспективним стало розширення переліку місцевих податків і зборів, головню через віднесення до таких єдиного податку і майнових податків, плати за землю та податку на нерухомість; саме щодо встановлення таких податків органи місцевого самоврядування мають широкі повноваження в законодавчо визначених межах, що дозволяє їм вести власну податкову політику на своїй території;

- з початком реформи одним з джерел наповнення місцевих бюджетів було визначено акцизний податок, який включає податок на пальне і на підакцизні товари, які реалізуються суб'єктами роздрібної торгівлі; цей платіж став одним з основних доходних джерел для численних ОТГ, тому, попри заплановані зміни, вже другий рік акциз з пального залишають у місцевих бюджетах, але загроза його втрати і зниження фінансової спроможності для багатьох громад залишається.

2.2. Оцінка фінансово-бюджетних механізмів й міжбюджетних відносин територіальних громад

В умовах реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні фінансово-бюджетні механізми, зокрема, мають забезпечувати її успішність. Міжбюджетні відносини виникають у процесі міжбюджетного регулювання та перерозподілу бюджетних ресурсів, у тому числі для фінансування повноважень, делегованих державою органам місцевого самоврядування, здійснення державної підтримки місцевого розвитку, бюджетного вирівнювання.

Фінансово-бюджетні механізми у прикладному сенсі слід розглядати в контексті ефективності у прив'язці до процесів соціально-економічного розвитку території (держави, регіону, громади), що передбачає здатність таких механізмів значимо впливати на розвиток соціальної та економічної сфери (зокрема, через застосування особливих процедур вироблення, ухвалення та реалізації бюджетних рішень) [30].

Фінансово-бюджетний механізм є складною управлінською категорією, який за змістом можна визначити як сукупність організаційних, методологічних, законодавчих та нормативних положень, що забезпечують функціонування бюджетної системи держави, а також сукупність методів, інструментів (процедур) та важелів, за допомогою яких управлінські рішення реалізуються в процесі формування й використання централізованих грошових фондів держави та її територіальноадміністративних одиниць чи відповідних регіонів [31]. Таким чином, у сенс фінансово-бюджетного механізму закладено рівність застосування різних його інструментів – на рівні держави, регіонів чи громад в особі органів місцевого самоврядування.

Фактично фінансово-бюджетний механізм є інструментом приведення бюджетної системи у відповідність із зовнішнім середовищем, що постійно змінюється, через застосування певних форм і методів бюджетного

регулювання, а саме власних доходів, відсоткових відрахувань від загальнодержавних податків і доходів (регулюючі й закріплені доходи), бюджетних трансфертів (бюджетні дотації, субсидії та субвенції, вилучення коштів до державного бюджету України, міжбюджетні взаєморозрахунки), бюджетних позичок [32].

Основним об'єктом впливу фінансово-бюджетного механізму є бюджетні відносини, які формуються внаслідок мобілізації, перерозподілу та використання фінансових ресурсів на різних управлінських рівнях «по-горизонталі» і «повертикалі». Наслідком здійснення міжбюджетних взаєморозрахунків є міжбюджетні відносини. Їх аналіз є актуальним напрямком досліджень фінансово-інвестиційного забезпечення місцевого самоврядування. Результати такого аналізу дозволяють виявити бюджетну стабільність територіальних громад, адже забезпечення стабільними та достатніми фінансовими ресурсами є запорукою становлення дієздатної та ефективної місцевої влади [33]. Міжбюджетні відносини виникають у процесі міжбюджетного регулювання, яке забезпечує перерозподіл бюджетних ресурсів по-вертикалі бюджетної системи, з метою здійснення видаткових потреб достатніми бюджетними коштами, в залежності від розподілу бюджетних повноважень у порядку передбаченому законодавством; метою ж горизонтального бюджетного регулювання є фінансове вирівнювання асиметрії бюджетної забезпеченості у межах бюджетів місцевого самоврядування [34].

Розглянемо особливості застосування фінансово-бюджетних механізмів та формування міжбюджетних відносин в Україні. За весь період незалежності точаться професійні (політичні, фінансово-економічні) дискусії з приводу ефективності наповнення державного бюджету та застосування бюджетних механізмів, у тому числі в рамках здійснення міжбюджетних відносин. Реформа децентралізації, що почала активно впроваджуватись в Україні з 2014 року, за останні п'ять років суттєво вплинула на фінансову спроможність місцевого самоврядування. Більше того, у 2021 році має бути запроваджено дворівневу модель міжбюджетних відносин та встановлено взаємовідносини між

держбюджетом та 1470 бюджетами територіальних громад, чому передували заходи [35]:

- підвищення рівня фінансового забезпечення місцевих бюджетів;
- формування нових прогресивних відносин в управлінні бюджетними ресурсами;
- створення умов для мотивації органів місцевого самоврядування до нарощування дохідної бази місцевих бюджетів.

Незважаючи на позитивні очікування, майже три десятиліття бюджетні механізми в Україні застосовувались несистемно, деформовано та політично заангажовано. Щоб виявити основні проблемні аспекти та пріоритети їх нівелювання, слід провести комплексний аналіз важливих бюджетних показників на рівні країни, регіонів і громад.

Недостатність власних бюджетних надходжень, характерна більшості територіальних громад, зумовлює важливість як розширення складу доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування, так і міжбюджетного перерозподілу фінансових ресурсів, у тому числі задля підтримки інвестиційної спроможності базової ланки адміністративно-територіального устрою.

Важливий елемент комплексної характеристики бюджетів різних рівнів, що дозволяє виявити специфіку доходів і видатків місцевих бюджетів – їх дефіцит/профіцит. В Україні законодавчо дозволено затверджувати як дефіцитні, так і профіцитні бюджети, при чому державний бюджет в Україні є зазвичай дефіцитним (часто називають навіть «хронічно дефіцитним»), а місцеві бюджети – профіцитні [36]. Станом на 2020 рік дефіцит державного бюджету сягнув рекордного значення і в 2021 році з додатковими деструктивними впливами COVID-2019 ситуація лише погіршується (рис. 2.6). Як наслідок зростає бюджетна залежність від кредитування: майже кожна четверта гривня видатків державного бюджету у 2020 році повинна фінансуватися через залучення нових боргів [37]. У той же час, місцеві бюджети залишаються переважно профіцитними з максимальним значенням у 2017 році. Найбільший дефіцит виявлений у 2019 і 2020 роках, що вказує на

прямі впливи бюджетнофінансової кризи макрорівня на рівень місцевого самоврядування. З іншого боку, для формування бюджетної дисципліни на місцях необхідним є затвердження місцевого бюджету з профіцитом за спеціальним фондом при необхідності погашення місцевого боргу, придбання цінних паперів [38]. В інших випадках така ситуація може свідчити про надмірність «горизонтального» бюджетного вирівнювання.

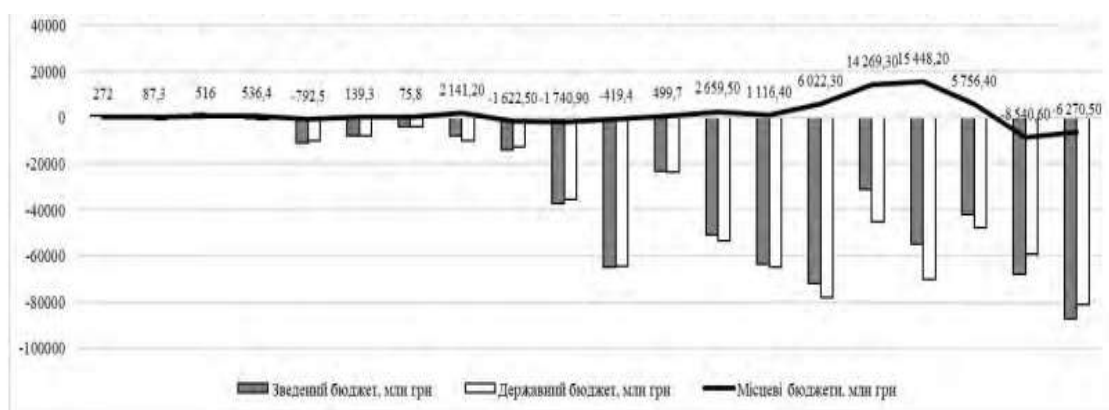

Рис. 2.6 Дефіцит-профіцит зведеного, державного і місцевих бюджетів України, 2003-2022 роки

Таким чином, стоїть питанням, який подальший вектор фінансової децентралізації в Україні та які механізми державної підтримки місцевих бюджетів, бюджетного вирівнювання, видів дотацій, базової дотації слід застосовувати. У структурі доходів місцевих бюджетів місцеві податки і збори становлять у середньому до 35%, а решта – це надходження загальнодержавних податків і зборів; Міністерство фінансів України переконане, що через запровадження нової моделі міжбюджетних відносин, середньострокового бюджетного планування на державному та місцевому рівнях, ефективного адміністрування податків і зборів, нового адміністративно-територіально устрою базового та субрегіонального рівнів частка таких доходів у найближчі 3 роки становитиме до 70% [39]. Зазначені вище цільові перспективи вимагають активних та обґрунтованих управлінських дій, які в умовах поточної бюджетно-фінансової кризи з потужними форс-мажорними впливами COVID-2019 та вторгненням рф на територію України лише ускладнюються.

Механізми державної підтримки місцевих бюджетів регламентуються чинним законодавством. Основним індикатором державної підтримки місцевого самоврядування через бюджетні механізми є зобов'язання держави щодо гарантованого надання населенню послуг згідно з визначеним рівнем задоволення потреб. Головними інструментами при цьому виступають дотації і субвенції. Механізм їх перерахування з державного бюджету місцевим бюджетам визначається Порядком перерахування міжбюджетних трансфертів [40].

Перелік інструментів державної підтримки місцевих бюджетів, регламентованих законодавством України, наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Інструменти міжбюджетної підтримки територіальних громад [29]

№ п/п	Інструменти	Зміст
1	Базова дотація	Фінансова допомога з державного бюджету місцевим, в яких індекс податкоспроможності є нижчим за встановлений показник, що забезпечує спроможність задоволення соціальних послуг населення за мінімальними стандартами на місцях
2	Субвенція	Цільова фінансова допомога з державного бюджету місцевим на конкретні цілі
3	Стабілізаційна дотація	Тимчасова (трирічна) фінансова допомога з державного бюджету місцевим, які потребують покриття диспропорцій взаємовідносин з державним бюджетом в умовах реформи фінансової децентралізації та яка встановлюється в регламентованому розмірі (до 1% від обсягів податкових надходжень податків до місцевих бюджетів)
4	Додаткові дотації та інші (додаткові) субвенції	Фінансова допомога з державного бюджету місцевим, які потребують додаткових витрат в умовах непередбачуваних обставин, а також для виконання делегованих державою повноважень на утримання закладів освіти й охорони здоров'я

На сьогодні доволі дискусійним залишається надання базової дотації. Значна кількість громад залишається залежною від неї: у 2021 році – 69,6% (74,9 % об'єднаних територіальних громад), у 2021 році – 68,0% [41]. Однак при цьому не враховується м. Київ як потужне бюджетоутворююче ядро, що порушує принципи єдності і справедливості бюджетної системи України (стаття

7 Бюджетного кодексу України [42]). У розрахунках фахівців, якщо враховувати бюджет столиці у вирівнюванні фінансової спроможності місцевих бюджетів, то базова дотація у 2022 році мала би зрости для всіх регіонів на 41% [43]. Однак такі додаткові фінансові навантаження дефіцитний державний бюджет України наразі не витримає.

Що стосується субвенцій, то їх надання регулюється Порядком та умовами надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій. Даний норматив визначає, на які цілі може виділятися субвенція (будівництво, екологічні та природоохоронні заходи, проекти з енергоефективності та енергозбереження, водопостачання, водовідведення, теплопостачання, придбання медичного обладнання та комунального транспорту, розв'язання проблем окремих адміністративно-територіальних одиниць (малих міст, шахтарських та гірських населених пунктів), погашення бюджетної заборгованості місцевих бюджетів, заходи соціально-економічного розвитку регіонів та ін.) та яким чином така субвенція розподіляється – 80% коштів з урахуванням чисельності населення, яке проживає у відповідному регіоні, та 20% коштів з урахуванням рівня соціально-економічного розвитку регіонів відповідно до показника ВРП в розрахунку на одну особу (для регіонів, у яких такий показник становить менше 75% середнього показника по Україні) [44].

В Україні надання субвенцій здійснює Міністерство розвитку громад та територій України, у той час, коли до повноважень Міністерства фінансів України належить надання стабілізаційної дотації. Така дотація згідно Порядку та умов надання стабілізаційної дотації з державного бюджету місцевим бюджетам, спрямовується на покриття диспропорцій у місцевих бюджетах, які виникли у зв'язку із запровадженням нової моделі взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами; вона надається бюджетам міст обласного значення, районним бюджетам та бюджетам об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій, у яких індекс відносної податкоспроможності менший за

аналогічний середній показник у таких бюджетах, а також обласним бюджетам для розподілу між місцевими бюджетами у порядку, визначеному обласними державними адміністраціями [45].

Додаткова дотація в Україні здебільшого надається на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я між місцевими бюджетами та її розмір встановлюється щорічно у законодавчому порядку [46]. Розмір додаткової дотації регламентовано Бюджетним кодексом України з врахуванням показників кількості населення, надходжень доходів місцевих бюджетів області та приведенного індексу відносної податкоспроможності зведеного бюджету області [42]. Однак експерти обґрунтовують, що існуючий підхід надання додаткової дотації є поки неефективним, оскільки окремі обласні державні адміністрації при підготовці обласних бюджетів не здійснювали розподіл додаткової дотації між місцевими бюджетами області взагалі або ж здійснювали його суб'єктивним чином без певних уніфікованих критеріїв; тому, з метою забезпечення дотримання принципів єдності бюджетної системи України, збалансованості, справедливості, неупередженості, обґрунтованості, а також забезпечення єдиних підходів до розподілу додаткової дотації та упередження зловживань і необ'єктивного розподілу бюджетних коштів, необхідно відновити здійснення розподілу коштів додаткової дотації між місцевими бюджетами (які мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом) на центральному рівні з врахуванням певного резерву коштів для обласного бюджету для усунення можливих диспропорцій між місцевими бюджетами області [47].

Кожен з зазначених інструментів державної підтримки місцевих бюджетів в Україні має свою специфіку, однак у комплексі вони мають сприяти забезпеченню фінансової спроможності місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У Методиці формування спроможних територіальних громад поняття спроможної територіальної громади визначено так: «спроможною територіальною громадою є така, в якій фінансові, інфраструктурні та кадрові ресурси є достатніми для вирішення її органами місцевого самоврядування питань місцевого значення, передбачених законодавством [48]. Тобто, у даному документі фактично виділяються три види спроможності територіальних громад: фінансова, інфраструктурна, кадрова.

Автори Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні використовують терміни правової, організаційної та фінансової спроможності місцевого самоврядування (визначено як принципи) [49]. У цьому ж таки документі у розділі «Очікувані результати» використовуються поняття правової, організаційної та матеріальної спроможності територіальних громад, органів місцевого самоврядування [49].

У публікації «Підтримання темпу процесу децентралізації в Україні» автори вживають поняття фінансової та інвестиційної спроможності громади, а також операційної та управлінської спроможності [50].

У зв'язку з цим можна констатувати, що існує певна теоретична неузгодженість багатьох видів спроможності територіальних громад. Доцільно, на нашу думку, поняття фінансової, матеріальної, інвестиційної спроможності розглядати комплексно у складі економічної спроможності територіальної громади.

Економічна спроможність є невід'ємною частиною спроможності громади і полягає в здатності громади фінансувати місцеві заходи та забезпечувати необхідні ресурси для цього.. Фінансова спроможність громади складається з двох складових - бюджетної та інвестиційної. Бюджетна

спроможність зазвичай визначається за показниками місцевого бюджету. Інвестиційна спроможність ілюструє стан залучення інвестицій та інвестиційну активність в територіальній громаді. Ресурсна спроможність громади, на відміну від фінансової спроможності, відображає ресурсний потенціал громади та ефективність його використання. Показники ресурсної спроможності можуть включати базу земельних та природних ресурсів громади, інформацію про нерухоме та рухоме комунальне майно та інфраструктурні об'єкти, базу немайнових прав тощо

Досліджуючи питання економічної спроможності і її складових, нами зроблено висновок, що найбільше позитивних для територіальних громад змін зроблено в напрямі забезпечення бюджетної спроможності. Внесення змін до Бюджетного кодексу України, що стосуються реформи міжбюджетних відносин [51], внесення змін до Податкового кодексу України [52] та інших законів та впровадження цих змін у практику дало можливість посилити бюджетну спроможність територіальних громад. Фактично були проведені значні зміни в міжбюджетних відносинах та наповненні місцевих бюджетів шляхом перерозподілу джерел податкових надходжень між різними рівнями бюджетної системи. Завдяки бюджетній децентралізації у 2022 році територіальні громади довели, наскільки стійким є місцеве самоврядування, яке здатне гідно протистояти будь-яким викликам, зокрема і у фінансовій частині, навіть в умовах воєнного стану. Загалом за 2022 рік до місцевих бюджетів надійшло 555,1 млрд гривень доходів загального та спеціального фондів. Найбільшу питому вагу склали податкові надходження 393,5 млрд грн, або 70,9% всіх надходжень. Офіційні трансферти склали майже 25%, тобто четверту частину всіх надходжень. Крім того, за 2022 рік значно зросла частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (24,4%) [53]

Проаналізуємо за рахунок чого відбулося посилення бюджетної спроможності окремих територіальних громад у 2022 році. Для прикладу візьмемо топ-10 громад із найбільшим приростом доходів загального фонду (без трансфертів) у 2022 році, порівняно з 2021 роком (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Топ-10 громад із найбільшим приростами доходів загального фонду (без трансфертів), %

Територіальна громада	Приріст доходів загального фонду		Виконання бюджету	
	2021р.	2022р.	За доходами	За видатками
Дачненська сільська ТГ (Одеська обл.)	82,9	666,8	112,8	28,3
Черкаська селищна ТГ (Дніпропетровська обл.)	213,6	1461,4	137,7	41,1
Чорноморська сільська ТГ (Миколаївська обл.)	29,8	170,6	173,9	85,6
Гвіздецька селищна ТГ (Івано-Франківська обл.)	11,8	61,3	123,7	77,4
Остерська міська ТГ (Чернігівська обл.)	42,4	219,7	186,7	81,4
Малолубашанська сільська ТГ (Рівненська обл.)	29,9	149,7	119,4	79,3
Новгородівська міська ТГ (Донецька обл.)	130,2	621,1	195,1	78,3
Ярмолинецька селищна ТГ (Хмельницька обл.)	103,2	467,0	182,8	86,2
Яворівська міська ТГ (Львівська обл.)	294,2	1330,5	124,2	78,5
Новояворівська міська ТГ (Львівська обл.)	265,7	1070,3	121,9	76,4

Джерело: систематизовано автором за [53]

Як бачимо з таблиці 3.1 рівень виконання бюджетів територіальних громад суттєво відрізнявся, при цьому слід звернути увагу і на той момент, що в усіх наведених вище громадах, спостерігається не виконання бюджетів за видатками. Позитивна тенденція спостерігається у виконанні бюджетів за доходами. Проаналізуємо структуру доходів топ-10 громад із найбільшим приростами доходів (таблиця 3.2).

Як бачимо з таблиці 3.2 найбільшу питому вагу у структурі доходів займають податкові надходження, потім – офіційні трансферти та неподаткові надходження. Щодо доходів від операцій з капіталом – то вони присутні у 5 громадах, а їх частка у структурі доходів є дуже низькою (від 0,04% до 2,05%).

Доходи від операцій з капіталом у цих громадах – це кошти від продажу землі і нематеріальних активів

Таблиця 3.2

Структура бюджету за доходами (2022), % [28]

Територіальна громада	Податкові надходження	Неподаткові надходження	Доходи від операцій з капіталом	Офіційні трансферти
Дачненська сільська ТГ (Одеська обл.)	93,95	0,06	0,04	5,95
Черкаська селищна ТГ (Дніпропетровська обл.)	98,15	0,02	-	1,83
Чорноморська сільська ТГ (Миколаївська обл.)	85,72	2,35	-	11,93
Гвіздецька селищна ТГ (Івано-Франківська обл.)	61,67	3,95	-	35,38
Остерська міська ТГ (Чернігівська обл.)	85,4	0,69	-	13,91
Малолубашанська сільська ТГ (Рівненська обл.)	83,77	0,44	0,22	15,58
Новгородівська міська ТГ (Донецька обл.)	94,09	0,2	-	5,71
Ярмолинецька селищна ТГ (Хмельницька обл.)	85,2	0,86	1,63	12,32
Яворівська міська ТГ (Львівська обл.)	87,3	0,9	0,12	11,69
Новояворівська міська ТГ (Львівська обл.)	84,73	1,02	2,05	12,2

У структурі податкових надходжень найбільшу частку займає податок на доходи фізичних осіб (ПДФО): Дачненська сільська ТГ – 96,62%, Черкаська селищна ТГ – 99,31%, Чорноморська сільська ТГ – 93,98%, Гвіздецька селищна ТГ – 90,77%, Остерська міська ТГ – 93,42%, Малолубашанська сільська ТГ – 92,9%, Новгородівська міська ТГ – 98,7%, Ярмолинецька селищна ТГ – 91,15%, Яворівська міська ТГ – 94,03%, Новояворівська міська ТГ – 92,73% [54]. Податок на прибуток підприємств в 2022 році зафіксовано тільки у Гвіздецькій та Ярмолинецькій селищних ТГ, Новояворівській міській ТГ, але частка його аномально низька (0,0001%; 0,04%; 0,05% відповідно) [55].

При цьому слід звернути увагу на те, що у структурі ПДФО найбільшу частку займає податок на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та

особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами: Дачненська сільська ТГ – 97,86%, Черкаська селищна ТГ – 98,8%, Чорноморська сільська ТГ – 94,21%, Гвіздецька селищна ТГ – 87,81%, Остерська міська ТГ – 91,68%, Малолюбашанська сільська ТГ – 92,87%, Новоградівська міська ТГ – 88,48%, Ярмолинецька селищна ТГ – 84,93%, Яворівська міська ТГ – 89,5%, Новояворівська міська ТГ – 84,01% [54]. При цьому частка ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати та доходів інших, ніж заробітна плата, і ПДФО, що сплачується фізичними особами у результаті річного декларування є низькою – від 15,99% до 1,2% [55].

У цьому контексті варто звернути увагу і на те, що у аналізованих громадах (у 2022 році) частка місцевих податків і зборів у структурі податкових надходжень є низькою: Дачненська сільська ТГ – 3,19%, Черкаська селищна ТГ – 0,59%, Чорноморська сільська ТГ – 5,98%, Гвіздецька селищна ТГ – 8,86%, Остерська міська ТГ – 4,68%, Малолюбашанська сільська ТГ – 5,01%, Новоградівська міська ТГ – 1,16%, Ярмолинецька селищна ТГ – 7,45%, Яворівська міська ТГ – 3,91%, Новояворівська міська ТГ – 6,11% [55].

У розвинених країнах прямі податки відіграють основну роль в обсягах податкових надходжень, оскільки їх суттєва питома вага у структурі податкових надходжень свідчить про високий життєвий рівень переважної частини населення громади. ПДФО відноситься до прямих податків, його вагома частка у структурі податкових надходжень є позитивним моментом. Але аналіз структурних частин ПДФО засвідчує, що фактично всі надходження від цього податку пов'язані з грошовим забезпеченням грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що є прямим наслідком повномасштабної війни в країні. Війна, яка триває в країні, вплинула і на величину інших податкових надходжень (місцевих податків і зборів, податку на прибуток та ін.), зокрема, їх величина суттєво зменшилась.

Ці аргументи свідчать про послаблення ділової активності у ТГ, що, безумовно, зменшує їх економічну спроможність. Адже, економічна спроможність, це не тільки фінансова (бюджетна та інвестиційна) та ресурсна спроможності, це і ділова активність жителів громади.

ВИСНОВКИ

Розглянуто категорійно-понятійний апарат щодо формування спроможності територіальних громад в Україні та встановлено, що територіальна громада – це жителі одного чи декількох населених пунктів, які добровільно об'єднуються в одну територіальну громаду для вирішення питань місцевого значення.

При цьому сильною та спроможною територіальною громадою є тільки та громада, яка має можливість забезпечити на місцевому рівні надання всіх необхідних громадянам публічних послуг, тобто бути спроможним адміністративним центром з надання послуг населенню.

Доведено, що від того, як розвиватимуться територіальні громади, яку роль вони будуть відігравати в житті кожного регіону, кожної людини та всієї держави та наскільки коректно та обґрунтовано будуть проведені процеси створення «спроможних» об'єднаних територіальних громад, і залежатиме майбутній розвиток України та успіх реформ.

При цьому досить важливою є фінансово-бюджетна, інфраструктурна та кадрова спроможність територіальної громади, яку завжди потрібно підтримувати та розвивати.

У рамках узагальнення основних теоретичних засад забезпечення соціально-економічного розвитку регіону та аналізу теорій регіонального розвитку провідних економічних шкіл (класичної, неокласичної, кейнсіанської та інституційної) здійснено розширення класифікації інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів в умовах фінансової децентралізації за такими ознаками, як організаційно-адміністративні, економічні (виробничі, ринкові та фінансові) та соціальні. На відміну від існуючих, вона враховує у складі фінансових, як ключові, бюджетні інструменти, що сприяє в умовах фінансової децентралізації зростанню самодостатності та фінансової спроможності регіонів, а також дає можливості для більш ефективних заходів стимулювання соціально-економічного розвитку

регіонів через згладжування існуючих територіальних та регіональних диспропорцій.

Зміна засад бюджетного забезпечення місцевих бюджетів на базовому рівні та системи взаємовідносин цих бюджетів з Державним бюджетом в умовах децентралізації характеризується такими наслідками:

- запровадженням прямих міжбюджетних відносин між бюджетом ОТГ і Державним бюджетом, що гарантує для місцевого самоврядування чітко визначений обсяг міжбюджетних трансфертів, розрахований з застосуванням універсальної формули та на основі запровадженого горизонтального вирівнювання податкоспроможності;

- концентрацією значних фінансових ресурсів в бюджеті ОТГ (ПДФО, акцизний податок, майнові податки, єдиний податок), що дозволяє органам місцевого самоврядування розпоряджатися потужною ресурсною базою і ефективно здійснювати надання соціальних послуг населенню та забезпечувати розвиток громади; при цьому, від органів управління територією вимагається застосування оптимального підходу до нарощення цієї ресурсної бази, її ефективного використання та якісного планування розвитку громади;

- законодавче визначення механізму здійснення видатків з місцевих бюджетів сформований в контексті досягнення і гарантованого забезпечення населення основними послугами через їх фінансову підтримку з центру, і надання можливості органам місцевого самоврядування самостійно, за рахунок власних ресурсів, забезпечувати мешканців суспільними благами.

Фінансово - бюджетні механізми і міжбюджетні відносини відіграють провідну роль у соціально-економічному забезпеченні місцевого самоврядування. Аналіз основних бюджетних показників для місцевих бюджетів засвідчив, що незважаючи на значні позитивні зрушення завдяки фінансовій децентралізації з 2015 року, поточна складна ситуація помітно обмежує громади у фінансових можливостях, адже в витратах вони продовжують бути залежними від трансфертів з державного бюджету, а складна макроекономічна ситуація з деструктивними впливами COVID-2019 та

вторгненням РФ обмежуватиме можливості центру щодо підтримки ініціатив розвитку на місцях. Тому органи місцевого самоврядування повинні посилювати зусилля в напрямку формування власних фінансових ресурсів через грантові ініціативи та тісну співпрацю з ДФРР.

В березні-квітні 2022 року через війну з росією відбувся різкий спад доходів. Обласні бюджети зазнали меншого впливу ніж бюджети територіальних громад, які загалом є значно більшими за обсягами фінансових ресурсів. Крім цього, чимало пільг було встановлено саме по податках, які зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування. Спостерігається значне скорочення дохідної частини місцевих бюджетів громад, на території яких ведуться бойові дії. Війна з росією змусила органи місцевого самоврядування в значній мірі оптимізувати свою видаткову частину, що у свою чергу загальмувало соціально-економічні ефекти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беновська Л. Я. Територіальна громада як суб'єкт регулювання розвитку територій: теоретичні аспекти. *Регіональна економіка*. 2018. № 1. С. 30-39.
2. Патицька Х. О. Територіальна громада в політико-правовій практиці сучасної України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 4 (108). С. 320-328.
3. Тимечко І. Р. Узагальнення підходів щодо сутності територіальної громади України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. Вип. 1 (7). С. 164-170
4. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 року № 254к/96-вр. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 року № 280/97-ВР. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page>
6. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : постанова Кабінету Міністрів України від 08 квіт. 2015 року № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>
7. Безпалько О. М. Роль територіальних громад у забезпеченні місцевого економічного розвитку: теоретичні засади дослідження. *Економіка і організація управління*. 2019. № 1 (33). С. 116- 123
8. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України, 2020. 531с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
9. Патицька Х. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія. ДУ «Інститут

регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2019. 209с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

10. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : постанова Кабінету Міністрів України від 08 квіт. 2015 року № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>.

11. Василюк О. Формування спроможності об'єднаних територіальних громад: кадровий аспект. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 2 (51). Ч. 1. С. 197-205

12. Ольшанський О. В. Спроможність громад в аспекті теоретико-прикладної ідентифікації. *Теорія та практика державного управління*: зб. наук. пр. 2016. Вип. 4 (55). URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-4/doc/3/02.pdf>

13. Сизоненко О. В. Проблеми формування спроможних територіальних громад в умовах процесу децентралізації. *Експериментальні та теоретичні дослідження в сучасних науках*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 5 серпня 2018 р. у м. Суми. 2018. Т. 2. С. 92-95.

14. Василюк О. Д., Фурса М. В. Кадрове забезпечення спроможності об'єднаних територіальних громад: до понятійного визначення проблеми. *Демократичне врядування*: ел. наук. вісник ЛПІДУ НАДУ. 2018. Вип. 22. URL: <http://dv.lvivacademy.com/article/view/164734/164646>

15. Успішна територіальна громада: будуємо разом / Бриль М., Врублевський О., Данчева О., Сеїтосманов А., Чубаров Е. Харків : Видавничий будинок Фактор, 2018. 128 с.

16. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 квіт. 2014 року № 333-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

17. Тищенко А. Н. О Необходимости региональных стратегий для развития территорий. *Проблеми економіки*. 2010. № 3. С. 55–60.

18. Сторонянської І. З. Фінансові механізми формування конвергентної моделі регіонального розвитку: монографія. НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. Долишнього НАН України»; Львів, 2014. 438 с.
19. Фінансове забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізаційних та євроінтеграційних процесів. URL: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%BE%D1%85%D0%BC%D1%83%D1%88/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%202018.pdf>
20. Ткаченко Н. В. Інструменти бюджетного регулювання регіонального розвитку. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2013. № 4 (20). С. 53–59.
21. Коренюк П. І., Данік Н. В. Фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського, Сер.: Економічні науки*. 2013. № 5.1. С. 50–55.
22. Тарангул Л.Л. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України: монографія. Нац. унів-т ДПС України. Ірпінь, К.: Фенікс, 2012. 532 с
23. Луніна І. О. Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи. *Фінанси України*. 2010. № 9. С. 3–12.
24. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 496 с.
25. Ареф'єва О. В., Кузенко Т. Б. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 1. С. 98–103.
26. Івашина С. Ю. Інфраструктура соціалізації економіки. *Бізнес Інформ*. 2012. № 6. С. 13–17

27. Регіон в євроінтеграційних процесах: монографія / редкол: В. П. Мікловда, С. С. Слава-Продан, С. В. Сембер, В. В. Гоблик. Ужгород: ФОП Бреза А. Е., 2011. 518 с.
28. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>
29. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо удосконалення механізму фінансового забезпечення дорожньої галузі. Закон України №1763 від 17.11.2016 р. Відомості ВРУ. 2017. № 1. С. 5
30. Лопушняк Г. С., Ливдар М. В. Теоретичні засади бюджетного механізму соціально-економічного розвитку регіонів. *Моделювання регіональної економіки*. 2013. № 2. С. 153-166.
31. Качний О. С. Бюджетний механізм як інструмент соціально-економічного розвитку регіону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 7. С. 94-96.
32. Чуркіна І. Підходи до визначення сутності бюджетної системи в умовах сучасних трансформацій. *Галицький економічний вісник*. Тернопіль: ТНТУ, 2014. Том 44. № 1. С. 161-166.
33. Станіславчук Н. О. Місцеві бюджети як основа розвитку територіальних громад. *Економічні горизонти*. 2018. № 2. С. 59-68
34. Костовська В. А. Концептуальні засади побудови та регулювання міжбюджетних відносин в Україні. *Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент*. 2012. Вип. 9(2). С. 215-223
35. Улютін Д. Бюджетна децентралізація: головні виклики та досягнення. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12661>
36. В пошуках балансу. Чому виникає дефіцит або профіцит бюджету? Ціна держави. URL: <https://cost.ua/news/671-in-search-of-balance/>
37. Марчак Д. «Діра» в бюджеті – 300 мільярдів. Чи зможе уряд профінансувати такий дефіцит. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/07/27/663342/>

38. Колісник О. Я. Бюджетний дефіцит: причини, економічні ефекти та особливості управління. *Економіка та держава*. 2014. № 6. С. 26-32.
39. Улютін Д. Бюджетна децентралізація: головні виклики та досягнення. *Децентралізація*. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12661>
40. Порядок перерахування міжбюджетних трансфертів: Постанова Кабінету Міністрів України № 1132 від 15.12.2010 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1132-2010-%D0%BF#Text>
41. Особливості децентралізації: як держава допомагає «бідним» громадам за рахунок «багатих». Ціна держави. URL: <https://cost.ua/news/626-reverse-subsidy/>
42. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 року № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
43. Ганущин О. Правила одні для всіх або розподіліть міжбюджетні трансферти справедливо. URL: https://lb.ua/blog/oleksandr_ganushchyn/438666_pravila_odni_vsih_abo_rozpodilit.html
44. Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій: Постанова Кабінету Міністрів України № 106 від 6.02.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2020-%D0%BF#Text>
45. Порядок та умови надання стабілізаційної дотації з державного бюджету місцевим бюджетам: Постанова Кабінету Міністрів України № 727 від 16.09.2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/727-2015-%D0%BF#Text>
46. Про погодження розподілу додаткової дотації на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я між місцевими бюджетами у 2020 році: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1327-р від 18.12.2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1327-2019-%D1%80#Text>

47. Нікончук А. М. Розвиток та формування системи місцевого самоврядування в сучасній Україні. *Право і суспільство*. Київ. 2011. № 6.

48. Pro zatverdzhennia Metodyky formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8.04.2015 r. №214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п#Text>

49. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.04.2014 r. №333-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-п#Text>

50. Pidtrymannya tempu protsesu detsentralizatsiyi v Ukrayini. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/9789264301481-uk>

51. Pro vnesennia zmin do Biudzhetnoho kodeksu Ukrainy shchodo reformy mizhbiudzhetnykh vidnosyn : zakon Ukrainy vid 28.12.2014 r. №79-19 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19#Text>

52. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo podatkovoi reformy : zakon Ukrainy vid 28.12.2014 r. № 71-19 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text>

53. Analiz vykonannia mistsevykh biudzhetiv za 2022 rik [Analysis of the implementation of local budgets for 2022]. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105>

54. Benovska, L. Ya.. Terytorialna hromada yak subiekt rehuliuвання rozvytku terytorii: teoretychni aspekty. *Rehionalna ekonomika*. 1, 30-39.

55. Open budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget/13588000000/info/indicators>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Порівняльний аналіз підходів основних економічних шкіл з дослідження соціально-економічного розвитку

Підходи	Представники	Інструменти	Характерні особливості	Недоліки
Теорія суспільного добробуту	А. Сміт, Д. Рікардо, А. Маршал, В. Парето, Дж. Кларк	Податки, державні доходи та видатки	Визначення основних засад щодо структури доходів і видатків держави, систематизації податкового адміністрування, недопущення встановлення надзвичайного податкового тягаря у зв'язку з негативним впливом на розвиток економіки.	Приділення уваги проблемам розвитку тільки сфери виробництва у зв'язку з припущенням про її первинність. Теорія не враховує нерівномірність розвитку.
Ортодоксальна неокласична теорія	Дж. Міль, Г. Сіджвік, А. Пігу	Податки, державний контроль	Правомірність втручання держави в економіку з метою зростання суспільного добробуту, зростання ролі держави в соціально-економічному розвитку регіонів будь-якої країни.	Приділення уваги проблемам соціально-економічного розвитку в умовах рівноваги, що не завжди відповідає дійсності.
Кейнсіанська теорія	Дж. М. Кейнс	Податки, державні інвестиції, державне втручання в економіку	Держава може сприяти соціально-економічному розвитку шляхом стимулювання приватних і надання державних інвестицій. Змінюючи різницю між доходами та витратами бюджету в залежності від відповідних соціально-економічних умов, держава може впливати на скорочення пропорцій і виділяти пріоритети в розвитку.	Відсутні прогностичні вимірювання впливу бюджетних інструментів на соціально-економічний розвиток. Теорія не достатньо формалізована.
Теорія пропозиції	А. Лафера	Податки, державні видатки, державні кредити	Зменшення втручання держави в економічні процеси, а також стимулювання приватної ініціативи і підприємництва.	Теорія не враховує нерівномірність розвитку. Відсутні прогностичні вимірювання впливу бюджетних інструментів на соціально-економічний розвиток.
Теорія економічного розвитку	Й. Шумпетер	Інновації	Розвиток економіки визначається зміною траєкторії господарського кругообігу, зміщенням стану рівноваги на відміну від простого руху в напрямку стану рівноваги.	Не приділено уваги ролі бюджетних інструментів в умовах соціально-економічного розвитку.

Теорія ендогенного зростання	Р. Барро, Р. Лукас, Д. Ромер, Кс. Сала-і- Мартін, Р. Солоу	Податки, державні видатки, суспільні блага	Податки, що сплачуються членами суспільства, створюють основу для реалізації державних функцій, спрямованих на задоволення суспільних потреб і економічний розвиток. Ефективність діяльності держави в сфері оподаткування залежить від того, наскільки рівень податкових вилучень відповідає реальним потребам суспільства в послугах держави.	Теорія не враховує вплив якісних чинників та чинників поведінки, які не підлягають чіткій формалізації, на рівень соціально-економічного розвитку.
Інституційна теорія	Т. Веблен, Р. Коуз, А. Алчиан	Права власності, транзакційні витрати	Ринок автоматично забезпечує оптимум через формування ефективної угоди між його учасниками. Немає необхідності в державному регулюванні економіки.	Теорія знаходиться на стадії формування та чітко не формалізована.